

İSLAM'IN SALGIN HASTALIKLARA BAKIŞI

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Hazırlayan: Din İşleri Yüksek Kurulu

Yayın Yönetmeni

Dr. Fatih KURT

Yayın Koordinatörü

Bünyamin KAHRAMAN

Grafik & Tasarım

Ali YÜCEER

Tashih

Hasan ÖZTÜRK

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 01.04.2020/11

© T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı

No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA

Tel: (0312) 295 72 93 - 94

Faks: (0312) 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

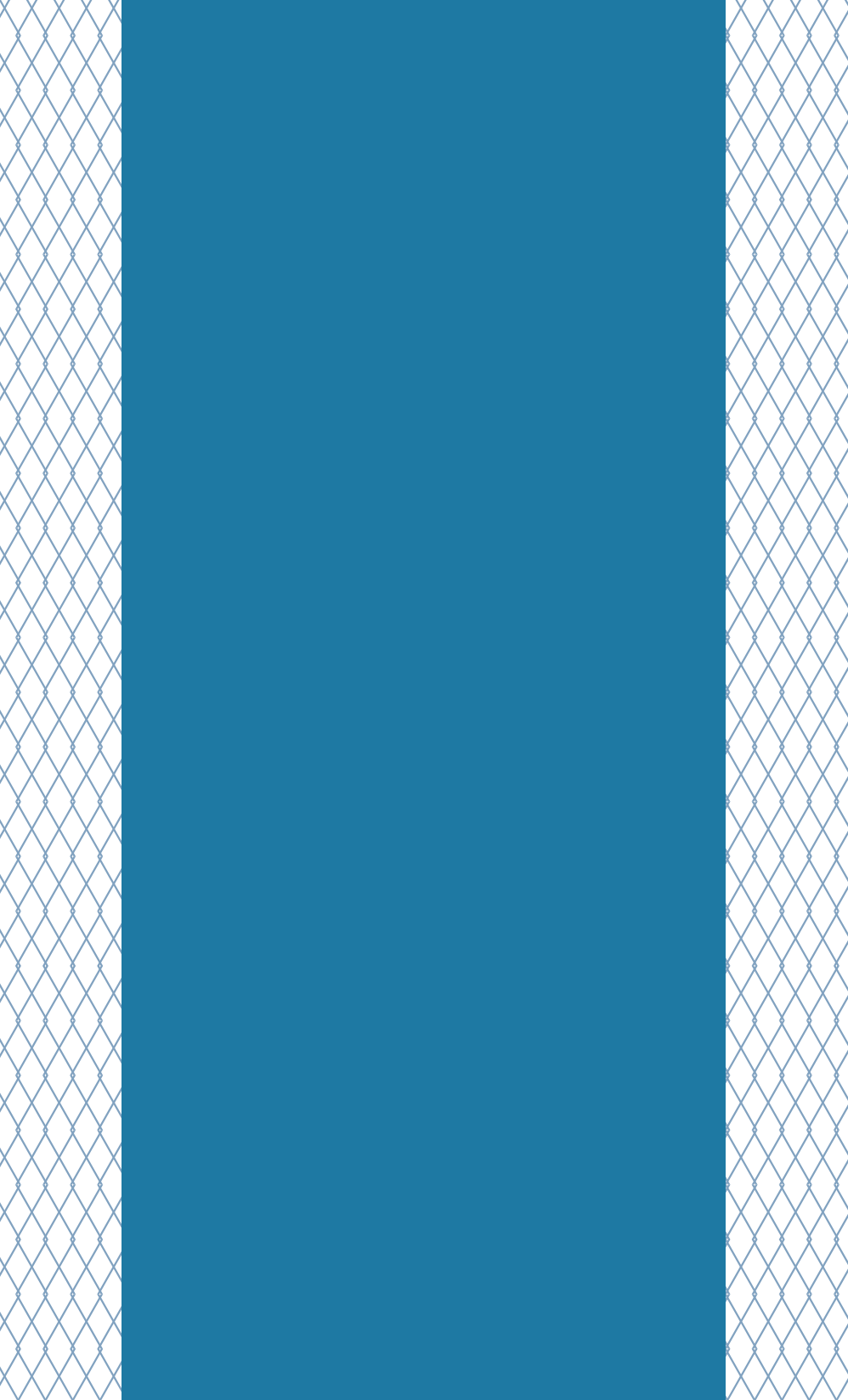
İSLAM'IN SALGIN HASTALIKLARA BAKIŞI

İÇİNDEKİLER

1. Sebepleri ve Sonuçları Bakımından Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklara Karşı Dini Bakışımız Nasıl Olmalıdır? 8
2. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar Karşısında Müslümanın Tutum ve Davranışları Nasıl Olmalıdır? 12
3. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar Birer İmtihan mıdır? Yoksa Kendimize Gelmemiz İçin Bizlere Verilmiş Birer Fırsat mıdır? 16
4. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar ve Afetler Bizim Hatalarımız Yüzünden mi Olmuştur? Bunlardan Müslümanlar Hatta Bütün Beşer Nasıl Bir Ders ve İbret Çıkarmalıdır? 17
5. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar ve Musibetler İnsanlık İçin İlahî Bir İkaz mıdır? 19
6. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar, Allah'ın İnsanoğluna Gönderdiği Bir Ceza veya Azap Sayılabilir mi? Bu Tür Musibetleri Nasıl Okumalıyız? 22
7. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar Birer Kıyamet Alameti midir?..... 24
8. Salgın Hastalıklar vb. Musibetler İnancı Nasıl Etkiler? Kaza-Kader, Kötülük Problemi, Tevekkül vs. Hakkında İnancılı İnsandan Beklenen Nedir?..... 27

9. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar Karşısında Mümin Olarak Sorumluluğumuz Nedir?	30
10. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıkların İnsanların İnançlarına Muhtemel Yansımaları Nelerdir?	32
11. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıkların Çokça Konuşulduğu Şu Günlerde Ortaya Atılan Çeşitli Kehanetler ve Rüyalarla İlgili Neler Söyleyebiliriz?	34
12. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar İbadet Hayatımızı Nasıl Etkilemektedir?	38
13. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar Sonucunda Ölenler Hükmen Şehit Sayılırlar mı?	40
Ek 1: Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) Salgını Sebebiyle Cuma Namazı ile Vakit Namazlarının Cemaatle Kılınmasına Ara Verilmesi	41
Ek 2: Salgın Hastalık Durumunda Cenaze Namazı ve Defin İşlemlerinin Dini Hükümü Nedir?	45
Ek 3: Cuma Namazlarının Evde Kılınması ve Başka Yerde Kılınan Cuma Namazına Televizyon Ya da İnternet Aracılığıyla Uyulması ..	47
Ek 4: Hastalığa Yakalanma Açısından Risk Grubunda Bulunan Kişiler ve Ramazan Orucu	53

İSLAM'IN SALGIN HASTALIKLARA BAKIŞI

Bu günlerde hepimiz tüm dünyayı etkisi altına alan küresel bir salgınla karşı karşıya bulunmaktayız. Genciyle yaşlısıyla, zenginiyle fakiriyle, kuzeylisiyle güneylisiyle bütün insanlığı derin bir kaygı ve korkuya sevk eden bu salgına karşı bütün dünya elindeki tüm imkân ve araçlarla topyekûn mücadele etmeye çalışmaktadır. Küresel ölçekli bu tür salgın ve buhranlar kitlelerin beden ve ruh sağlıkları üzerinde onulması zor hasarlar ve tahribatlar oluşturmaktadır. Bunların devlet ve toplumların siyasi, sosyal ve ekonomik yapılarında meydana getirdiği ciddi değişim, kayıp ve zararlar ise meselenin başka bir boyutunu teşkil etmektedir. Bu süreçte hastalığa maruz kalan, yakınlarını kaybeden veya işinden olan milyonlarca insanın yaşadığı ciddi psikolojik travmaların yanı sıra çoğu kişide ortaya çıkan belirsizlik, kaygı ve panik durumları toplum olarak ruh sağlığımızı büyük ölçüde tehdit etmektedir.

Bu süreçte ve sonrasında birey ve toplum sağlığı üzerinde ortaya çıkabilecek psikolojik etkileri en aza indirebilmek için bazı önlemler almak kaçınılmazdır. Bu konuda herkese düşen görevler vardır. Kuşkusuz insanların bu süreci en az hasarla atlattırmasında imanın olumlu yönde önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Özellikle Allah ve ahiret inancı, kader ve tevekkül anlayışı, ibadet, dua ve tövbe ederek Allah'a iltica etme bilinci, sabır ve sebat ahlâkı, insanların başlarına gelen hastalık ve musibetlerle daha kolay baş etmesinde kayda değer bir avantaj sunmaktadır. Bu açıdan dinimizin genel anlamda hastalıklar ve özel olarak küresel ölçekli koronavirüs salgınıyla ilgili nasıl bir anlayış ve tutum içinde olduğunun bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Öte yandan bireylerin dini duyarlılıklarının zirvede olduğu bu zamanlarda kamuoyuna bazı yanlış dini bilgi, telkin ve mesajlar verilmesi ise toplum sağlığı ve psikolojisi bakımından faydadan çok zarar doğurabilmektedir. Bütün bunlar dikkate alındığında İslam dininin genel anlamda hastalık ve musibetler karşısında nasıl bir anlayış ve tutum içinde olduğunu yalın ve özlü bir şekilde ortaya koyan bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. İşte elinizdeki bu çalışma, böyle bir amaca mütevazı bir katkı sunmak üzere hazırlanmıştır.

1. Sebepleri ve Sonuçları Bakımından Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklara Karşı Dini Bakışımız Nasıl Olmalıdır?

Yüce Allah insanı yeryüzünde kendisine halife olarak yaratmış ve onu başka hiçbir varlığa nasip etmediği güç, yetenek ve imkânlarla donatmıştır. Evrende bulunan sayısız nimetleri onun emir ve tasarrufuna sunmuştur. Ona akıl, bilgi ve sağlık vermiş, güç, kudret ve yetenek, mal, mülk ve servet vermiştir. Fakat bu imkân ve nimetlere karşılık ona çok büyük bir sorumluluk yani “emaneti” yüklenmiştir (Ahzâb, 33/72).

İşte yaratılışı bu “emanet” temeli üzerine kurulu olduğundan insan, Rabbine karşı, kendine karşı ve nihayet içinde yaşadığı tabii ve sosyal çevreye karşı sorumludur. Yüce Allah hikmeti gereği bu konuda herkesi farklı yaratmış, kimini kimine üstün

kılmıştır (Zuhruf, 43/32). Her birine de durumuna ve takatine göre farklı sorumluluklar yüklemiştir.

İnsanın en büyük sorumluluğu Allah'a karşı kulluk görevini yerine getirmektir. Yüce Allah hayatı da ölümü de insanların hangisinin daha güzel işler yapacağını tespit etmek için yaratmıştır (Mülk, 67/2). İnsan kulluğun gereği olarak hayatı boyunca çeşitli imtihanlarla sınamaya tabi tutulmaktadır. Yüce Allah bu bağlamda insanları korkuyla, açlıkla, yoklukla ve hastalıkla sinamadan geçirmekte, sabredenleri müjdelemektedir (Bakara, 2/155). Bu konuda insanlar arasında farklılığın bulunması imtihanın bir parçası olarak vurgulanmaktadır (İsrâ, 17/21; Mâide 5/48; En'âm 6/165).

İnsanın büyük imtihanlarından birisi de hastalıktır. İslam inancına göre iyilik ve hayırlar gibi hastalık ve musibetleri çeşitli sebeplere bağılı olarak yaratan Yüce Allah'tır. Hayrı da şerri de yaratmak Allah'ın tekvin ve kudret sıfatlarının bir tecellisidir. İnsanları güçsüz bir halde yaratan, sonra bu güçsüzlüğün ardından onlara bir kuvvet veren, sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren O'dur (Rûm, 30/54). Yeryüzünde vuku bulan ve insanların başına gelen her musibet Allah'ın takdiri ile önceden bir kitapta yazılmıştır (Hadîd, 57/22). Allah'ın izni olmadan hiçbir musibet isabet etmez (Teğâbün, 64/11). Şifayı veren de yine Allah Tealâ'dır ve O her şeye kadirdir (En'âm, 6/17).

Kuşkusuz insanoğlunun başına gelen bazı hastalık ve musibetler, onların kendi elleriyle işlediği günahlar ve hatalardan, yaşayış biçimlerinden kaynaklanır (Zümer 42/30). Yaşadığımız hastalık ve sıkıntılarda insanoğlunun zaaflarının, ihtiraslarının rolü inkâr edilemez. Havanın, suyun ve toprağın kirletilmesi; doğanın sorumsuzca kullanılıp hoyratça tüketilmesi, fitrata uygun, temiz ve helâl olan şeylerden uzaklaşılması, kötü ve zararlı alışkanlıkların hastalıkların yaygınlaşmasında elbette büyük etkisi vardır. Allah'ın koyduğu sınırların ihlali,

yasakların çiğnenmesinin insanlığı büyük bir felâkete sürüklediği bilinen bir gerçektir. İnsanlığın başına gelen bu büyük salgın ve felaketleri, müminlerin ve tüm insanlığın ibret alması gereken Allah'ın ayetleri olarak görmek gerekir.

Bununla birlikte Yüce Allah insanın bir rolü ve dahli olmadan da hastalık ve musibet verebilir. Allah Tealâ bu şekilde onları imtihan etmek, sabır ve şükür ehli kılmak, günahlardan arındırmak veya derecelerini artırmak ister. Nitekim Allah'ın en seçkin kulları olan peygamberler dahi bu tür imtihanlara maruz kalmışlardır. Hz. Eyyüb'ün ağır hastalıklar karşısındaki sabır, metanet ve tevekkülü (Âl-i İmrân 3/146; Enbiya 21/83-88) müminler için çok önemli ve anlamlı bir örnektir. Hayatının sonlarına doğru hayli rahatsız olan Allah Resûlü'nün *“Müslümanlar benim başıma gelen musibetlere baksınlar da kendi musibetleri karşısında güçlü olsunlar”* (Muvatta', Cenâiz, 14) sözünü de bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Hastalık ve musibetler kimi zaman bireysel boyutu aşır toplumsal hatta küresel bir afet halini alabilir. Kur'an ve sünnette eski kavimlerin başlarına gelen büyük bela, hastalık ve afetlerden bolca örnekler görmek mümkündür. Hz. Peygamber döneminde de toplumun geneli için tehlike arz eden bulaşıcı hastalıklara rastlanılmıştır. Allah Resûlü'nün bu hastalıklara karşı tutumu günümüzde salgın hastalıklara karşı nasıl davranılması gerektiği konusuna bütün insanlığa örnek teşkil etmektedir. O'nun özellikle *“Bir yerde veba olduğunu duyarsanız oraya girmeyin, bulunduğunuz yerde veba çıkarsa o bölgeden de ayrılmayın!”* (Buhârî, Tıp, 30; Müslim, Selâm, 32/92-100), şeklindeki talimatı, salgın hastalıklara yönelik olarak öne çıkan en önemli tedbir niteliğindeki karantina uygulamasının ne kadar önemli olduğunu vurgulamasıyla dikkat çekmektedir. Halifelîği döneminde Suriye'ye gitmek üzere yola çıkan Hz. Ömer'in bölgede veba salgını olduğu haberini alınca geri dönmesi; kendisine, “Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun?” diyenlere de Allah'ın kaderinden

yine O'nun kaderine sığındığını söylemesi (Buhârî, Tıb, 30; Müslim, Selâm, 98-100) de onun dinin ruhunu ve Hz. Peygamber'in sünnetini ne kadar güzel idrak ettiğinin göstergesidir.

Sonuç itibarıyla hikmetini kavrayamasak da bu dünyada olup biten her şeyin Yüce Rabbimizin bildiği ulvi bir mana ve amaç taşıdığını unutmamak gerekir. İnsanoğlu kendisine verilen akıl ve kavrama yetisiyle bu mana ve amacın sadece bir kısmını anlayabilir, bütünü ve iç yüzünü tam manasıyla kavrayamaz. “Allah en doğrusunu bilir” ve “olanda hayır vardır” şeklinde dilimize yerleşen deyimler insanoğlunun kendi güç ve imkânı dışında kalan olaylara karşı göstermesi gereken tavrı ifade eder. İnsan kendisine ve çevresine karşı sorumluluklarını yerine getirmede elinden gelenin en iyisini yapmakla yükümlüdür; kendi kudreti dışında kalanlarda ise Allah'a tevekkül etmeli ve her şeyin hak ve adalet sahibi bir Yaratıcının kontrolünde olduğuna iman etmelidir. Bazen iyiliğin yeryüzünden kaybolduğu, yerine kötülük ve haksızlıkların hâkim olduğu bir zaman diliminde insanoğlunun bu yanlışlara karşı mücadeleyi bırakması ve iyiliği hâkim kılmak için çaba harcamaması sebebiyle bütün insanlara dokunacak bir musibeti Rabbimiz gönderebilir. Böyle durumlarda Hz. Musa'nın şu duasını yaparak Allah'a sığınmalıyız:

“Ya Rabbi! Dilemiş olaydın onları da, beni de daha evvel helak ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin ettikleri yüzünden Sen bizleri helak eder misin?! Evet, o başka bir şey değil, ancak Senin tarafından bir bela ki Sen onunla dilediğini yoldan çıkarırsın, dilediğini yola getirirsin. Sen bizim efendimizsin (sahibimizsin). Suçlarımızı bağışla, halimize acı ki, Sen bağışlayanların en hayırlısınsın. Sen bizim için hem bu dünyada, hem ahirette iyilik yaz. (Allah) bu yurdu ki: “Azabıma Ben dilediğimi uğrattırım, rahmetime gelince o her şeyi kuşatmıştır. Ben onu o kimseler için yazacağım ki Bana isyandan çekinirler, zekatı verirler. O kimseler için ki ayetlerimize iman getirirler” (A'raf, 7/155-156).

2. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar Karşısında Müslümanın Tutum ve Davranışları Nasıl Olmalıdır?

İslam dini insan hayatının ve sağlığını korunmasını, en önemli konulardan biri kabul etmiştir. Haksız yere bir cana kıymak yasaklandığı gibi (En'âm, 6/151), bir insana hayat vermek bütün insanlara hayat vermek gibi değerlendirilmiştir (Mâide 5/33). İnsanların kendilerini kendi elleriyle tehlikeye atmaması emredilmiş (Bakara, 2/195), kendi canına kıyması hatta ölümü dille dahi temenni etmesi yasaklanmıştır (Buhârî, Merdâ, 19).

İslam'a göre can, insana bahşedilen ve korunup kollanması gereken bir emanettir. Kişinin bırakın başkasını, kendi canı üzerinde dahi tasarrufta bulunma yetkisi yoktur. Hiçbir insan kendisi için belirlenen yaşam süresini öne alma veya sonraya bırakma hakkına ve gücüne sahip değildir. Şu halde bir Müslüman, öncelikle ruh ve beden sağlığını birtakım hastalık ve rahatsızlıklara karşı korumak ve bunun için elinden gelen her türlü önleyici tedbire başvurmak zorundadır. Gerek kendi gerek diğer insanlar ve toplumun sağlığını koruması Müslüman bireyin en önemli görevlerinden biridir. Kur'an'da yer alan *"Yiyiniz, içiniz ama israf etmeyiniz"* (A'raf 7/31) emri bir taraftan sosyal hayatta aşırı harcama ve savurganlığı yasaklarken diğer taraftan dengesiz ve uygunsuz beslenme, yeme ve içme alışkanlığı konusunda müminleri uyarmaktadır. Hz. Peygamber'in insanların çoğunun sağlık ve boş vakit nimetleri konusunda gafil davrandığı yönündeki tespitleri (Buhârî, Rikâk, 1), insanın hastalanmadan önce sağlıkla ilgili koruyucu tedbirleri alması konusunda çok önemli bir ikaz niteliğindedir.

Ancak sağlığını korunması veya bozulması her zaman insanın kişisel irade ve fiillerine bağlı değildir. İnsanın bedenî ve fizikî varlığı, bütün canlılarda olduğu gibi Allah'ın yeryüzünde kurduğu doğal ve fitrî düzene tabidir. Her canlı gibi insan da

belirli doğal ve dünyevi sebeplere bağlı olarak hastalanabilir, sakatlanabilir ve nihayet ölür.

Hastalık insanın ruh ve beden sağlığını bozan bir durumdur. Bir şekilde hastalığa maruz kalan bireyin yapması gereken birtakım görevler bulunmaktadır. Böyle bir kimsenin ilk görevi, derhal bir sağlık kuruluşuna başvurmak, teşhis, tedavi gibi maddi tedbirleri almak olmalıdır. Bununla beraber bu hastalığı veya sakatlığı bir tür imtihan vesilesi görüp bunları sabır, metanet, tevekkül ve teslimiyetle karşılamalıdır. Bilmelidir ki, başa gelen musibetler, birer imtihan ve sınanmadan ibarettir (Bakara, 2/155). İnsanların çeşitli belalarla mutlaka sınanacağını hatırlatan Yüce Allah (Ankebut 29/2-3), bunlara sabredenleri müjdeledikten sonra, başlarına bir musibet geldiğinde onların *“Biz Allah’a aidiz ve biz O’na döneceğiz”* dediklerini hatırlatır. (Bakara, 2/155-156). Bunun gibi Hz. Peygamber de şöyle buyurur: *“Birinizin başına bir musibet geldiğinde, ‘Biz Allah’a aidiz ve biz O’na döneceğiz. Allahım! Başıma gelen bu musibetin mükâfatını senden bekliyorum, bundan dolayı bana ecir ihsan et, benim için onu daha hayırlısıyla değiştiriver’ desin.”* (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 17-18).

Bir musibetle karşılaşan müminin bunun için sabır ve dua ile Allah’tan yardım istemesi ilahi bir buyruktur (Bakara 2/153). Hz. Eyyûb’un çok ağır bir hastalık karşısındaki tavrı Kur’an-ı Kerîm’de bu konuda müminlere örnek olarak gösterilir. Onun, *“Şüphesiz ki ben (bu amansız) derde uğradım, Sen ise merhametlilerin en merhametlisisin”* şeklindeki niyazı Allah tarafından kabul edilmiş ve sabrının mükâfatı olarak sağlığına yeniden kavuşturulmuştur (Enbiya 21/83-84). Hastalıklar karşısında tevekkül ve dua çok önemlidir. Tevekkül, önce maddi ve manevi sebeplere sarılmak, sonra da Allah’a dayanmak, O’nun yardımına ve desteğine dair sonsuz bir güven beslemektir. Tevekkül ve dua, bizi teskin eder; maneviyatımızı canlı tutar. Zorluklar karşısında metanetimizi artırır. Rabbimiz katındaki değerimizi

yüceltir. Yüce Allah bu konuda bizleri şöyle uyarmaktadır: “*De ki: Duanız olmasa Allah size ne diye değer versin!*” (Furkan 25/77).

Allah Resulü’nün ifadesiyle “*Sabır, musibetin ilk başa geldiği anda gösterilendir*” (Buhârî, Cenâiz, 31). Kur’an müminlere kimi zaman hoşlanmadığımız şeylerin hakkımızda hayırlı olabildiğini (Bakara 2/216) ve her zorluğun bir şekilde aşılabildiğini (İnşirah 94/5-6) öğütler. İnsan Allah’a karşı gelmekten sakınır, zorluk ve sıkıntılara sabrederse Allah böyle güzel isler yapanların mükâfatını zayi etmez (Yusuf 12/90). Sabredenlere mükâfatları hesapsız bir şekilde mutlaka verilecektir (Zümer, 39/10).

Allah Resulü’nün ifadesiyle “*Müminin hâli ne hoştur! Her hâli kendisi için hayırlıdır ve bu durum yalnız mümine mahsustur. Başına güzel bir iş geldiğinde şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir sıkıntı geldiğinde ise sabreder; bu da onun için hayır olur.*” (Müslim, Zühd, 64). “*Vücuduna batan bir dikene varıncaya kadar, Müslümanın başına gelen her bir musibet sebebiyle hataları affolunur.*” (Müslim, Birr, 49).

Hastalanan kişinin, başına geleni sabır ve tevekkülle karşıladıktan sonra yapması gereken en önemli işlerden biri de behemehâl hastalığın tedavisine çalışmaktır. Tedavi, hastalığın giderilmesi için, hastanın yeniden sağlığına kavuşması için maddi-manevi her türlü çareye başvurulmasıdır. Dinimiz hastalıklara karşı her türlü mücadelede bulunmayı ve bunlarla ilgili gerekli tedavi yollarına başvurmayı emretmiştir. Hz. Peygamber “*Ey Allah’ın kulları, tedavi olunuz, zira Allah şifasını yaratmadığı hiçbir hastalık yaratmamıştır*” (Buhârî, Tıb, 1), “*Allah hem derdi hem de devayı göndermiş, her hastalığa bir çare yaratmıştır. Tedavi olun, ancak tedavide haramı kullanmayın*” (Ebû Dâvûd, Tıb, 11) buyurarak hastalığa şifa aramayı ve tedavi olmayı teşvik etmiştir.

Bir hastalığa دچار olan Müslüman bireye düşen en önemli vazifelerden biri kendisi ve çevresindekiler hakkında sorumluluk

bilinciyle hareket etmek ve özellikle hastalığı bulaşıcı ise yayılmasının ve başka insanlara bulaşmasının önüne geçmektir. Bu konuda ihmalkâr davranıp kendimize ve başkalarına zarar vermek kul ve kamu hakkını ihlal, dolayısıyla büyük bir vebaldir. Dinimizde ne kendisine ne de başkalarına zarar vermek yoktur (Muvatta, Akdiye, 31; İbn Mâce, Ahkâm, 17) . Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle *“Bir insanı öldüren sanki bütün insanlığı öldürmüş gibidir.”* (Mâide 5/32).

Bu bakımdan hastalığın bulaşıcı nitelikte olması sebebiyle hem kendisi hem de toplum için zararlı olduğu kuvvetle muhtemel durumlarda Müslümanın hastalığın bulaşma riski olduğu cemaatle ibadetlere katılması da doğru değildir. Hz. Peygamber'in veba olan yere girilmemesi ve veba olan yerden çıkılmaması (Buhârî, Tıb, 30; Müslim, Selâm, 92-100), cüzzamlı hastalardan uzak durulması (Buhârî, Tıb, 19) ve bulaşıcı hastalıklardan aslandan kaçır gibi kaçılması yönündeki emir ve tavsiyeleri (Buhârî, Tıb, 16) ile bulaşıcı hastalığı bulunan bir kişiyle musafaha etmeyerek geri göndermesi (Müslim, Selâm, 126), ayrıca hastalıklı olanla sağlıklı olanın bir arada bulundurulmaması gerektiğini belirtmesi (Müslim, Selâm, 104-105) de bunu gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hastalığın bulaşıcı nitelikte olması insana iki tür sorumluluk yüklemektedir. Birincisi, kendi sağlığını korumak ve iyileşmesi için gereken tedbirlere uymaktır. Ama daha önemlisi kendisi dışındaki kişilere bu hastalığın bulaşmaması için tedbirli davranmaktır. Bu hususta ikinci sorumluluk, birinciden daha ağır bir vecibedir. Bu nedenle mesela hem kendisi hem de toplum için zararlı olduğu kuvvetle muhtemel durumlarda Müslümanın toplu ibadetlere katılmaması dinen de bir sorumluluk haline gelebilmektedir.

3. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar Birer İmtihan mıdır? Yoksa Kendimize Gelmemiz İçin Bizlere Verilmiş Birer Fırsat mıdır?

Evrende meydana gelen her hadise, Allah'ın ilmi ve iradesi dâhilinde gerçekleştiğinden, bilinçli bir mümin, yaşanan her şeyden kendisine ders çıkartmasını bilmelidir. Hikmetle ve basiretle hadiseleri, sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde okumaya çalışmalıdır. Bu salgın virüs afeti ve onun meydana getirdiği olumsuzluklarla alakalı alanın uzmanı ve yetkili merciler gerek ülkemiz namına ve gerekse insanlık namına üzerlerine düşeni yaparlarken; bizler de birey ve toplum olarak yaşanan travmanın olumsuz sonuçlarıyla alakalı öncelikle fiili bir çaba ve dayanışma içinde olmalıyız. Bir taraftan dayanışma ve mücadele ruhunu güçlendirecek moral ve motivasyon kazandıracak söz ve eylemlerde bulunurken diğer yandan da dua ve niyazlarımızla bu sürecin hayırlısıyla ve en az zararla sonuçlanması için yakarıшта bulunmalıyız. Şer gibi görünen hadiselerden bile mümin insan, sabrederek, fehmederek ve aklederek dersler çıkartmasını bilmelidir. Tarihte gönderilmiş nice peygamberden bahsedilirken şu hususa dair vurgu dikkat çekicidir: *“And olsun ki senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından belki yalvarıp yakarırlar diye onları darlık ve hastalıklara uğrattık. Hiç olmazsa verdiğimiz bu musibetler başlarına geldiğinde yalvarsalardı ya. Fakat kalpleri iyice katılaştı. Şeytan da onlara yaptıklarını şirin gösterdi”* (En'âm, 6/42-43).

Ancak bunları bize Kur'an geçmişe ait ibret almamız ve ders çıkartmamız için aktarmıştır. Kamer suresinde peygamberlerin sözünü dinlemeyen kavimlerin başına gelen felaketlerden bahsedilir ve müminlerin bu olaylardan ibret almaları istenir ve her bir kıssanın arkasında da şöyle buyrulur: *“Andolsun ki Biz bütün bu olayları, hatırlanıp ibret alınsın diye Kur'an'da açık açık anlattık. Hani var mı düşünüp ibret alan?”* (Kamer 54/17, 22, 32, 40).

4. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar ve Afetler Bizim Hatalarımız Yüzünden mi Olmuştur? Bunlardan Müslümanlar Hatta Bütün Beşer Nasıl Bir Ders ve İbret Çıkarmalıdır?

Kulların işlediği hata, inkâr, isyan, zulüm, azgınlık, sapıklık, sapkınlık, ahlaksızlık ve sömürü yüzünden Allah'ın tarihte bazı milletleri ve kavimleri helak ettiği elbette olmuştur. Kur'an'ın geçmiş ümmetlerin kıssalarıyla ilgili verdiği bilgiye göre bu kavimlerin çeşitli musibet ve afetlerle helak edilmeleri onların haktan sapma, zulme, haksızlığa ve yanlış düşmeleri, azgınlık etmeleri, yeryüzünde fesat ve fitne çıkarmaları, kısaca Allah'ın emir ve yasalarına boyun eğmeyip kendilerine gelen uyarıcı peygamberleri inkâr etmeleri, yalanlamaları hatta bazen öldürmeleri sebebiyle olmaktadır. Bundan hareketle yeryüzündeki afet ve felaketlerin Allah'ın bir cezası olduğu düşünülse de bizim Kur'an'ın ibret almamız için anlattığı bu kıssalardan hareketle tüm tabii afetleri ve felaketleri şu veya bu sebebe indirgememiz doğru değildir. Bu konuda Kur'an'ın verdiği bilgi dışında bir bilğimiz olmadığı için şu veya bu musibetin şu veya bu günahtan dolayı olduğunu söyleyecek somut bir bilgiye sahip değiliz. Dolayısıyla meydana gelen bela ve musibetleri bir genelleme yaparak bir ceza, helak ve azap olarak görmemiz mümkün değildir. Ayrıca Kur'an'ın verdiği bilgiye göre, insanlar işlediği günah ve hatalardan dolayı hemen cezalandırılmaktadır. Rabbimiz, ayetinde, *“Eğer Allah insanları yaptıkları zulümler nedeniyle hemen cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onlara, kendileri için takdir olunan ömrü tamamlayıncaya kadar süre vermiştir. Ecelleri gelip süreleri dolunca da onu ne bir an öne alabilirler ne de geciktirebilirler.”* (Nahl 16/61) buyurur. Tersini olup da ve hata ve günahlardan dolayı insanlar anında cezalandırılmış olsaydı yeryüzünde bugün kimse kalmazdı ve imtihanın da bir esprisi olmazdı. Yüce Rabbimiz, kullarına mühlet vermekte ama ihmal etmemektedir.

İSLAM'IN SALGIN HASTALIKLARA BAKIŞI

Verilen mühletler de kimileri için tevbe etmeye ve pişman olup hakka dönmeye fırsat olabileceği gibi, kimileri için de azabın ve vebalin artmasına neden olabilecektir. Mümin için ise başa gelen bela ve musibetler, bir taraftan ders ve ibret almalarına, diğer taraftan da ecir almalarına ve emr-i Hak vaki olanlar için ise rahmet-i Rahman'a vesile olur diye bakılmalıdır.

5. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar ve Musibetler İnsanlık İçin İlahî Bir İkaz mıdır?

Yeryüzünü insanoğlunun emrine veren Yüce Allah, gerek gönderdiği peygamberler ve kitaplarla ve gerekse de insana verdiği fıtrat, akıl ve muhakemeyle ilahi dengeyi bozmayacak şekilde orada bir hayat sürmesini istemiştir. Hz. Adem ile Havva'nın yeryüzüne indirilişiyle başlayan dünya hayatında diğer mahlukata da insana da yeterli imkanlar fazlasıyla verilmiştir. Yer, gök, gök cisimleri, bitkiler, hayvanlar, cansızlar vb. her şey içerisinde muazzam bir denge, muhteşem bir ahenk vardır (Rahman 55/7-9). Yeryüzünde halife olarak yaratılan insana düşen de bu ahengi bozmadan, kevnî ayetlere, sünnetullaha ve fıtratına uygun hareket etmesidir. Ancak insanoğlunun tabiatında bulunan hırs, ihtiras, aç gözlülük, doyumsuzluk, tamahkârlık, dünyaperestlik, haksızlık, sömürü vb. olumsuz duygular, tarihin çeşitli dönemlerinden itibaren mevcut dengeyi ve ahengi bozmaya sevk etmiştir. Bunun üzerine Yüce Allah geçmiş nice azgın kavimleri ıslah için pek çok peygamberler göndermiş, onları tekrar tekrar uyarmış, dikkate almadıklarında ise he-lak edilmeleri kaçınılmaz olmuştur. Yüce Allah, haddini aşan, yeryüzünde fitne ve fesat çıkartan kavimlere karşı bazen de aç-lık, korku, şiddetli yağmur, yıldırım, rüzgar, deprem vb. çeşitli musibetlerle uyarılarda bulunmuştur (Şuarâ 26/173; Fussilet 41/16). Bu ilahi ikazlardan ders ve ibret alan almış, almayanlar da bu-nun acı sonuçlarına katlanmıştır.

Şüphesiz insanlığa gönderilmiş son uyarıcı olan Peygamberimiz de gerekli uyarıları hakkıyla yerine getirmiştir. Onun son peygamber olması hasebiyle artık uyarıcı olarak başka elçiler gelmeyeceği gibi, önceki toplumlarda olduğu gibi toptan he-lak edilme gibi bir durum da söz konusu olmayacaktır (Enfâl

8/33). Artık bunun yerine anlayabilen için Allah tarafından çok çeşitli ayetlerin ortaya konması gayet tabiidir. Aslında bu tür ayetler, insanoğlunun bizzat kendi elleriyle yaptığı kötülüklerin, evrendeki dengeyi bozması, doğal yaşama acımasızca ve ölçüsüzce müdahalesinin tabii bir sonucu olarak da yorumlanabilir (Rum 30/41; Secde 32/21).

Modern zamanlarda, bilhassa günümüzde elde ettiği bilimsel ve teknolojik gelişmelere güvenerek adeta kendini müstağni gören ve neredeyse tanrılaşan (!) insanoğlu bu bilgisini maalesef yeryüzündeki dengeyi alt üst etmek için kullanmış, yorulan ve yıpranan dünyamız artık alarm vermeye başlamış, gittikçe artan ölçüde yaşanılmaz bir yer haline getirmiş, getirmeye de devam etmektedir. Dünyanın bir tarafında açlık, kıtlık, susuzluk ve daha önce benzeri görülmemiş çeşitli hastalıklar, salgınlar; diğer tarafında ise vahşi kapitalizmin sebep olduğu sömürü, savaşlar, işgaller, göçler, hak ihlalleri vb. yaşlı dünyamızın ahenğini bozmuş, Rabbimizin dediği gibi *“yeryüzünde kan akıtan ve yeryüzünde fesat çıkaran”* (Bakara, 2/30) bir mahlûk olduğunu bir kez daha göstermiştir.

İşte şu günlerde tüm dünyayı saran koronavirüs salgınını, her ne kadar Allah'ın bir azabı veya kesin bir kıyamet alameti olarak sayamasak da, pekâlâ bunu dünyanın dengesini bozan beşeriyet için “ilahî bir ikaz” olarak kabul edebiliriz. Yüce Allah'ın bilgisi ve iradesi dâhilinde gerçekleşen bu salgın, Müslüman-kâfir, zengin-fakir, kadın-erkek, siyah-beyaz, doğulu-batılı ayırt etmeden herkesi sarmış durumda ve lisan-i haliyle tüm insanlığa seslenmektedir. Yaratıcısını unutan, dünyada var olma amacı olan kulluk bilincinden uzaklaşan ve adeta kendisini her şeyin sahibi ve hâkimi görmeye başlayan modern insana Yüce Allah adeta mikroskopla bile görülmeyen bir virüsle bir uyarı göndermektedir: 1) Hangi teknolojik gelişmelere imza atarsa atsın neticede kendisinin “aciz bir kul” olduğu ve artık bütün bunlardan ders ve ibret alıp “insan-ı kâmil/ideal bir insan” gibi

davranması, derhal özüne, fıtratına, aslî tabiatına ve vicdanına dönmesi uyarısında bulunmaktadır.

Diğer taraftan bu salgın, İslam dünyası tarafından kendi değerlerine dönmek için önemli bir vesile olarak algılanmalıdır. İnsanlık için çıkartılmış en hayırlı ve vasat yani dengeli bir ümmet olarak (Âl-i İmrân 3/110; Bakara 2/143) tavsif edilmesine rağmen, bu niteliklerini yeterince koruyamayan tüm Müslümanların sorumluluklarını hatırlamaları ve yerine getirmeleri gerekir.

İşte bu ilahi ikazdan genel olarak tüm beşeriyet, özel olarak da Ümmet-i Muhammed ciddi dersler çıkartmalıdır. Girdiğimiz bu girdaptan Yüce Allah'ın bizi ve tüm insanlığı kurtarması ve koruması için gerekli her türlü tedbiri almakla kalmayıp ayrıca Yaraticımıza yalvarıp yakarmalı (En'âm 6/42-43), yeniden gerçek imana, tevhide, hakiki dine dönmeliyiz. Hz. Yunus'un kavmi gibi, yeniden inançlı ve bilinçli bir hayata kucak açmalı ve iman nimetinden sonuna kadar yararlanarak hayatımıza devam etmeliyiz ki Yüce Allah bizleri bu tür ikazların âkîbetinden muhafaza eylesin (Yûnus 10/98). Yeniden korku ile ümit arasında Rabbimize iltica etmeli ve O'nun sonsuz kudretine, azametine sığınarak bizlere rahmeti ve merhametiyle muamele etmesini samimiyetle dilemeliyiz.

6. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar, Allah'ın İnsanoğluna Gönderdiği Bir Ceza veya Azap Sayılabilir mi? Bu Tür Musibetleri Nasıl Okumalıyız?

Mümin, bu dünyada imtihan amacıyla bulunduğuna inanan insandır. Buluş çağından ölümüne kadar acısıyla-tatlısıyla birçok sınavdan geçer. Hastalanır, vücudu zarar görür; sel, deprem gibi umumi afetlerde daha büyük kayıplar ve acılar yaşar. Yüce Rabbimiz, *“Gerçek şu ki her canlı ölümü tadacaktır. Biz sizi (bu dünyada) hayırla da ve şerle de imtihan ederiz. Sonuçta hepiniz hesap vermek üzere Bizim huzurumuza geleceksiniz.”* (Enbiya 21/35) buyurur. Bir başka ayette *“Biz sizi biraz korku, biraz açlık, mallarınızda, canlarınızda ve ürünlerinizde bir kısım kayıplar ile sınayacağız. Ey Peygamber! Sen bütün bunlara sabredip göğüs gerenleri (cennetle) müjdele!”* (Bakara 2/155) buyrulur.

Bu itibarla yaşadığımız bu Koronavirüs salgını da üzerinde düşünmemiz gereken bir ibretlik durumu ifade eder. Bu süreçte bize düşen, tedbiri ve kul olarak yapmamız gerekenleri ne derece yerine getirebildiğimizin muhasebesini yapmaktır. Yoksa dünyayı bütünüyle kuşatmış olan bu salgını Allah'ın cezası olarak görmek acelece bir yorumdur. Bu virüs salgını, belki imtihanın ve kulluk sınavının bir parçasıdır. Lakin bunu iyi bir şekilde tedebbür ederek değerlendirmek gerekir. Tarihte Allah'ın semavi ve arazi birtakım afetlerle bazı milletleri cezalandırdığı bilinmektedir (Ankebut 29/40). Ancak bu virüs salgını sadece Çin, Avrupa ve Amerika kıtalarını değil, Türkiye, İran ve diğer İslam ülkelerini de istila etmiş bulunmaktadır. Bu noktada yaşanan böyle bir afetin ceza olup olmadığını bizlerin kesin bir şekilde bilmesi mümkün değildir. Kur'an, tarihe mal olmuş bazı örnekleri bize bildirir de bunların onlar için ceza olduğunu yine kendisi ifade etmektedir. Bugün için meydana gelen bu tür olaylar, tabiatın normal seyri içinde âdetullaha/sünnetullâha uygun olarak meydana gelmesi muhtemel olabileceği gibi insanın evreni ifsat etmesinin, onu hoyratça kullanmasının

acı bir sonucu olması da muhtemeldir. Dolayısıyla tarihte bazı millet ve kavimlerin başına gelen bela ve musibetlerin benzerlerinin bugünün insanlığının başına gelmesini, geçmişe kıyas ederek aynı şekilde ceza olarak görmemiz uygun olmayacaktır. Unutmayalım ki bu tür salgınların ve afetlerin benzeri tarihte Müslümanların da başına gelmiştir. Örneğin, İslam tarihinin ilk zamanlarında, Hz. Ömer (r.a.) döneminde Amvâs vebasında başta Ebû Ubeyde b. el-Cerrah olmak üzere onlarca seçkin sahâbenin bulunduğu 25 bin insanın can verdiği bilinmektedir.

Kur'an'ın bize öğrettiği bir ilke bulunmaktadır. Müminin yaşadığı hayatın süreci içerisinde hangi meslek ve iş olursa olsun ona dair olması gereken ilke ve kuralları dikkate alması, sağlık açısından da başta hijyen olmak üzere günün şartlarına uygun hareket etmesi gerekir. Sevgili Peygamberimizin temizliği imanının yarısı olarak nitelendirmesi (Tirmizî, Deavât, 86) bu konuda ne kadar teşvik edicidir. Bizler tüm bu konularda sağlık otoritelerinin ve uzmanlarının istediği başta karantina olmak üzere gerekli tedbirleri almadan hareket edersek ve de başımıza gelmesi muhtemel sonuçları Allah'ın bir cezası görmemiz ve sonucu Allah'a fatura etmemiz ne derece makuldür. Bu bağlamda Yüce Rabbimiz, *“Başınıza gelen her musibet kendi yapıp ettikleriniz yüzündendir; kaldı ki Allah birçoğunu da bağışlar.”* (Şûrâ 42/30) buyurur. Yeryüzünde ve kendi nefislerimizde başımıza gelecek olan tüm musibetleri Yüce Rabbimiz ezeli ilmiyle bilmektedir. (Hadîd 57/22) Zaten Onun bilgisi ve izni olmadan evrende gerçekleşecek hiçbir şey elbette yoktur. Lakin bize de kul olarak çaba ve gayret içinde olmak düşmektedir.

7. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar Birer Kıyamet Alameti midir?

Dünyanın sonunun gelmesi demek olan kıyametin kopması öncesinde birtakım alametlerin ortaya çıkacağı çeşitli ayet ve hadislerde bildirilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) son peygamber olarak gönderilişi, İslâmî ilimlerin yok olmaya yüz tutması, âlimlerin azalması, cehaletin yayılması, fuhuş ve içki kullanımının açıktan yapılması, fitnenin yaygınlaşması, ehil olmayanlara görev verilmesi, gösteriş yarışına girilmesi gibi olaylar bu alametlerden bazılarıdır. Tarihin her döneminden insanlar bu tür olayların yaşadıkları toplumda fazlasıyla yaygın olduğu gerekçesiyle kıyametin kopacağını söyleyegelmişlerdir. Hz. Peygamber'in son peygamber olarak gelmesini esas alırsak O'nun gelişinden bugüne 1400 yıl gibi bir sürenin geçtiğini görürüz. Bu örnekten yola çıkarak bu tür küçük alametlerin ortaya çıkışının hemen akabinde kıyamet kopacak beklentisinin çok doğru olmadığı açıktır. Büyük alametlerin gerçekleşme şekil ve mahiyetleri hakkında da elimizde net bilgiler yoktur (Bk. Bekir Topaloğlu vd. İslam'da İman Esasları, DİB yayınları, s. 411-424; Cağfer Karadaş, İslam Akaidi, Ay yayınları, s. 128).

Koronavirüs meselesine gelecek olursak hadislerle sayılan kıyamet alametleri içerisinde salgın hastalıklardan bahsedilmemektedir. Ancak bu tür hastalıkların deprem gibi rutin yaşantıyı bozduğu, olağan hayatı alt üst ettiği yadsınamaz bir gerçekliktir. Kur'an'da kıyamet alametleri mutlak zikredildiğine göre bu tür hayatı alt üst eden küresel salgın hastalıkları bir tür hatırlatıcı saymak mümkün olmakla birlikte sebebi ve sonucu bilinmesi dolayısıyla olağan kategoride kabul etmek daha uygundur. Zira deprem gibi felaketleri ve salgın hastalıkları kıyamet alameti olarak değerlendirmek aşırı bir yorum olur. Bir başka açıdan bu türden her olayı kıyamet alameti saymak, hem alametleri gereksiz çoğaltmaya hem de insanları bezginliğe ve umutsuzluğa sevk etmeye götürür. Bu sebepten alametleri sahih hadislerde

açıklananlarla sınırlı tutmak en doğru ve sağlıklı olanıdır. Sonuç itibarıyla koronavirüs, küresel bir musibettir ama bir kıyamet alameti değildir.

Bu noktada sanki dünyanın sonuymuş gibi bir umutsuzluk yerine umutları tazeleyen ve sorumluluklarını yerine getirmeye insanları teşvik eden bir tavır ve davranış içinde olmamız gerekir. İnsanları korkuya ve ümitsizliğe sevk eden bu tür musibetler karşısında Peygamber Efendimizin şu hadisini hatırlamakta fayda vardır: *“Sizden biri başına gelen bir musibet dolayısıyla ölümü temenni etmesin! Eğer böyle bir noktaya gelmişse ve bunu yapacaksa şöyle dua etsin: Ey Rabbim! Yaşamam hayırlı olduğu sürece beni yaşat, ölmem hayırlı olduğunda da canımı al.”* (Buhârî, Merdâ, 19) Bu hadis, ölümü istemeyi yasakladığı gibi yaşadığı sürece yani Allah'ın belirlediği ecel gelinceye kadar hayata tutunmanın ve sorumlulukları yerine getirmesinin önemini kişiye hatırlatmaktadır. Ölüm bir gerçektir ama dünya hayatı bize ahireti kazanmak için verilmiş bir imkândır, biz ölümlerle değil yaşayarak bu imkânı değerlendirebilir ve ahiretimizi kazanabiliriz. Öyleyse ölene kadar üzerimize yüklenen dinî ve dünyevî bütün sorumlulukları yerine getirmenin çaba ve çalışması bilincinde olmalıyız. Ölümü istemenin ve intiharın yasaklanmasının hikmeti de budur.

Kaynaklarda zikredilen kıyamet alametleri her şeyi bırakıp kıyameti beklemek anlamına asla alınmamalıdır. Aksine bu alametlerin zikredilmesindeki amaç, kişinin her an ölecekmiş veya yakında kıyamet kopacakmış gibi bir sorumluluk bilinci içinde yaşamasını hatırlatmaktır. Bu sorumluluk sadece dinî değil aynı zamanda dünyevîdir. Çünkü ahiretin kazanılması dünyadan geçer. Dünyasını iyi değerlendiremeyenlerin ahiretinin iyi olması söz konusu değildir. Bunun yolu da Kitap ve Sünnette belirtildiği şekilde Müslümanlığı yaşamaktır. Nitekim namazların sonunda okuduğumuz *“Ey Rabbimiz, bize hem dünyada iyilik ve güzellik hem de ahirette iyilik ver güzellik ver*

ve bizi cehennem azabından koru!” (Bakara 2/201) ayet-i kerimesi, bize dinî ve dünyevî görev ve sorumluluklarımızın eş zamanlı getirilmesini emretmektedir.

Kıyametin ne zaman kopacağına bilgisi sadece Allah katında olup ne melek ne de insan tarafından bunun tespiti söz konusudur. Nitekim Yüce Allah bu hakikati şöyle ifade buyurmuştur: *“Sana ‘Ne zaman gelip çatacak?’ diye kıyamet saatini sorarlar. De ki: ‘Onun hakkındaki bilgi sadece rabbimin katındadır. Vakti geldiğinde onu açığa çıkaracak olan ancak Allah’tır. O (kıyamet), göklere de yere de ağır gelecektir! Sizi ansızın yakalayacaktır!’ Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: ‘Onun bilgisi Allah katındadır, fakat insanların çoğu bunu bilmezler”* (A’râf 7/187). Yine Hz. Peygamber, Cebrail’in *“Kıyamet ne zaman kopacak?”* sorusu üzerine *“Soran, sorulandan daha iyi bilmektedir”* diye cevap vermiştir (Müslim, İman 1). Bunun anlamı ne Hz. Peygamber’in ne de Hz. Cebrail’in bu sorunun cevabını bilecek durumda olmadığıdır.

Sonuç olarak insana düşen, tarihin her döneminde yaşanmış afet ve salgın hastalıklar gibi musibetlere ve belalara maruz kalındığında dünyevî ve uhrevî sorumluluklarını elinden geldiğince yerine getirmeye çalışmaktır. Bu sorumluluklar da dinin, aklın, canın, neslin ve malın korunmasıdır. Bunlardan bazılarını korurken birini bile ihmal etmek bütünü ihmal etmek anlamına gelir. İnsanın temel görevi, bu beş değeri eşit ölçüde tamamını koruyarak dünya hayatını değerlendirmek ve Allah’ın huzuruna hazır vaziyette çıkmaktır. Kıyamet alametlerinin bizlere bildirilmesinin hikmeti de bu olsa gerektir.

8. Salgın Hastalıklar vb. Musibetler İnancı Nasıl Etkiler? Kaza-Kader, Kötülük Problemi, Tevekkül vs. Hakkında İnançlı İnsandan Beklenen Nedir?

Kader, Allah'ın hem tabiat kanunları hem de ilahî kanunlar çerçevesinde dünya hayatında insana takdir ettiği ve yarattığı imkânlar ve şartlardır. Güneş, yağmur, bulut, su, toprak, yiyecekler maddi imkânlar; peygamber gönderilmesi ve kitap indirilmesi hidayet yani yol gösterici imkânlar; akıl, irade ve güç ise kişisel imkânlardır. Bulunduğumuz çevre ve doğal ortam ile kadın ya da erkek, şu ya da bu ırktan yaratılmış olmamız da bizi kuşatan ve belirleyen şartlardır. İnsan bütün bu imkânlar ve şartlar içerisinde imtihana tabi tutulmaktadır. Çünkü dünya hayatında baktığımızda ister inansın ister inanmasın insan iki türlü tavır sergilemektedir: Ulaşmak ve uzaklaşmak. Nitekim insan, sevdiğine, arzuladığına ve menfaati olana ulaşmak isterken; nefret ettiğinden, korktuğundan ve zarar göreceğinden uzaklaşmak ister. Bu gerçek, kaçınılmaz olarak insanı çatışma ve dayanışma şeklinde iki türlü davranışa götürür. İster beşerî ister dinî bütün kanunlar, tam da bu çatışma ve dayanışma ortamını düzenlemeye matuftur. Bu gerçek, insanın ne denli bir yarış/imtihan içinde olduğunun açık göstergesidir.

Şu bir gerçek ki, bütün bu kâinat düzenini Allah kurmuştur ve yine kendisi yönetmektedir. Kader ve kaza dediğimiz de işte bu kâinatın kurulu düzenidir. Bu kurulu düzeni kavrayıp doğal ve ilahî kanunlara riayet edenler kazanacak, aksi davrananlar kaybedecektir. Bu aksi davranışı meydana getiren de insana tanınan akıl ve irade imkânıdır. İnsanın akıl ve irade imkânını kullanması da yine yukarıda zikredilen iki kanun çerçevesindedir. Ancak imtihan olgusu ve Allah'ın adaleti gereği insan irade bakımından özgür kılınmıştır. Aksi takdirde insan zorlama ve baskı altında olur ki bu da imtihan hikmetine aykırı düşerdi. İnsanın özgürlüğünün boyutu, iradesinin hem isyan yönünde, hem de itaat yönünde kullanmasına izin vermesidir. Ama onun

böylesi geniş özgürlüğü dünya hayatıyla sınırlıdır, çünkü imtihan sadece bu dünyadadır. Öte dünyada bir şeyden kaçmak veya bir şeye ulaşmak gibi bir mücadele ve imtihan söz konusu değildir. Orada bu dünyadaki kazanımlar ve kayıpların dökümü yapılacak ve insanlar yeni ve ebedî bir hayata başlayacaklardır. Bunun anlamı öte dünyanın kazanılmasının bu dünya hayatından geçtiğidir. Öyleyse bu dünyada akıl ve irade başta olmak üzere insan kendisine verilen imkânları ve şartları özgürlük içinde ne kadar iyi kullanırsa öte dünyadaki mutluluğu garantilemiş olur, aksi takdirde kaybedenlerden olur. Öyleyse öte dünyanın kazanma yeri bu dünyadır.

Yüce Allah'ın dünya hayatı ile içindeki olgu ve olayları imtihan gereği çift kutuplu yaratmış olduğu bir gerçektir. Çünkü Allah insanın mükellefiyetini sadece emir ve nehiy ile sınırlamaz, onu birtakım kolaylıklar ve zorluklar karşısındaki tavrı ile denemeye tabi tutar. Bu denemesi bazen dünya nimetleri, sıhhat, afiyet, lezzet ve sevinç şeklinde hayır olarak tezahür ederken, bazen de açlık, korku, fakirlik ve salgın hastalık gibi şer kabul edilen hususlar şeklinde ortaya çıkar. Bu da gösteriyor ki, insan bakımından dünyada hayır kadar şer de bir hakikattir.

Aslında olgu ve olaylar insan bakımından nötr durumdadır. İnsanın yaklaşımı ve kullanma biçimi anılan olgu ve olayların hayır veya şer şeklinde insana yönelik konum ve işlev kazanmasına neden olur. Yukarıda değinildiği gibi, bir yiyeceğin insana faydası kararınca ve gereğince yenilmesi durumundadır, aksi takdirde insana zarar vermesi kaçınılmazdır. Bu örneği, bütün olgu ve olaylara teşmil etmek mümkündür ve neticede aynı sonuç doğar. Doğan çocuk, insan için bir hayır ve berekettir ama kötü yetiştirilmiş, zararlı alışkanlıklar edinmiş ve tabiatı bozulmuş bir evlat anne baba için bir felakettir. Şu halde dünyada mutlak hayır yoktur, ancak hayır-şer dengesi söz konusudur.

“Kader bir mazeret midir?” sorusuna Ebu'l-Muîn en-Nesefî şu cevabı verir: “Allah'ın yaratması, kazası ve kaderi, kul tarafından bir mazeret olarak ileri sürülemez. Çünkü iradeli fiillerde Allah'ın iradesi kulun iradesine bağılı olarak gerçekleşir. Bu, Allah'ın adaleti ve hikmeti gereğidir. Bundan dolayıdır ki kader ve kaza, kulu iradesi dâhilinde olmayan bir fiili yapmaya zorlamaz. Yüce Allah'ın kulun fiili konusundaki takdiri ve yaratması, bu fiiller için tahsis edilen zaman ve mekânları yaratması gibidir. Öyleyse kul için zorlayıcı bir etken olmayan kaza ve kaderin mazeret olarak ileri sürülmesinin bir geçerliliği yoktur. Çünkü fiili işlediği anda kaza ve kader gibi zorlayıcı bir etken tasavvuru kişinin zihninde bulunmamaktır. Bu yüzden kişi işlediği fiili kendi özgür iradesi ve onu destekleyen gücüyle gerçekleştirmektedir. Hem kendisi hem çevresi işlenen fiili kula nispet eder, iyilik yaparsa mükâfatını göreceğini, kötülük yaparsa da cezasını çekeceğini bilir” (Nesefî, Tebsıra, II, 313).

9. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar Karşısında Mümin Olarak Sorumluluğumuz Nedir?

İnsanlık, belki ilk defa küresel boyutta böyle bir felaketle karşı karşıya kalmıştır. Bu felaket adına *koronavirüs* denilen, son derece hızla yayılan, onca bilimsel ve teknolojik gelişmeye rağmen hakkında nasıl önleneyeceği konusunda fikir yürütülemeyen tüm zamanların en büyük bulaşıcı hastalığıdır. Bugün dünyanın tüm çaba ve çalışması, bu beladan kaçmak, kurtulmak, en nihayetinde önlemenin bir yolunu bulmaktır. Peki bu noktada bizden beklenen yani sorumluluğumuz nedir?

Bizim sorumluluğumuz yukarıda açıkladığımız gibi kendi irademiz dâhiline giren hususlardadır. Söz gelimi, bizler koronavirüs salgınının ortaya çıkmasından veya felaket olarak tezahüründen doğrudan sorumlu değiliz. Bu konuda ortaya atılan komplo teorilerini bir tarafa bırakacak olursak, böylesi afetlerde bizim sorumluluğumuz, öncesinde bunlara karşı hazırlıklı olmak, sonrasında ise kurtarma ve zararı giderme hususunda çaba ve çalışma içinde olmaktır. Çünkü çaba ve çalışma, irademiz ve gücümüz dâhilindedir. Buradaki sorumluluk da kişinin elindeki imkânlar ve içinde bulunduğu şartlara göredir. Tabii ki bu salgın karşısında bir yönetici ile işçinin sorumluluğu aynı değildir.

Bu sorumluluk yerine getirilmediği takdirde Allah'ın verdiği imkânları kullanmamak, şartlara riayet etmemek gibi bir ihmal hatta isyanın içinde oluruz. Zira Yüce Allah bizi kendisine layık kulluk etmek üzere yaratmıştır. Kulluk etmek demek, tanıdığı imkânları ve hazırladığı şartları gözetmek ve o çerçevede verdiği ödevleri yerine getirmektir. İmkânları ve şartları gözetmeyen kişi, ödevlerini yerine getiremez. Bu yüzden İslam'da can, akıl, mal, nesil ve dinin korunması önemsenmiş ve bunlar dinin zorunlu vazgeçilmez değerleri (zarûrât-ı diniyye) sayılmıştır. Çünkü dini yaşamak bir yerde bu değerlerin korunmasına

bağlıdır. Bunlardan birinin dahi korunmaması insanın Allah'ın yüklediği görevi yerine getirmesine engel olur.

Bilinmelidir ki, Yüce Allah insanları tam da yukarıda sayılan hususlardan sınava tabi kılmış ve bunu da açıkça “*Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınayacağız. Sabredenleri müjdele!*” (Bakara 2/155) şeklinde bildirmiştir. Buradan anlaşıyor ki, Yüce Allah bizleri hem aklımızla kavrayacağımız dünyevî şartlarla yani tabiat kanunlarıyla hem de bildirdiği dinî görevlerle sınamaktadır. Bunun anlamı, her iki alanın da kanunları ve kuralları insan bakımından bilinmektedir. Diğer bir deyişle dünyevî şartları beş duyumuz ve aklımızla kavrayabilmekteyiz, dinî kurallardan ise gönderilen İlahî Kitap ve Nebvî Sünnetle haberdar olmaktadır. Kanunlar ve kurallar bu şekilde bilindiğine göre, sorumluluğun çerçevesi de bellidir. Bu nedenle bizim sorumluluğumuz zahir planındadır ve ancak bu plan dâhilinde irade ortaya koyar ve hüküm verebiliriz.

10. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıkların İnsanların İnançlarına Muhtemel Yansımaları Nelerdir?

Bu tür olaylar, uzmanların açıklamalarına göre sebep ve sonucu bilindiği için her ne kadar olağan olay sınıfında sayılsa bile, rutin hayatı bozmaları diğer bir deyişle olağan hayatı alt üst etmeleri dolayısıyla insanın düşünce ve eylemlerini etkilediği inkar edilemez.

İnanç bakımından böylesi zamanlarda insanların daha kesin ve keskin bir noktaya kaydığı uzak ve yakın tarihte yaşanmış tecrübelerden anlaşılmaktadır. İstisnalar olmakla birlikte depresim, sel, salgın ve savaş zamanlarında insanların daha bir dindarlaştığı görülen bir vakıadır.

İnanan insan tıpkı hayır ve güzellik gibi kötülüğün de bir imtihan olduğunu bilir ve sabır yolunu seçer. Nispeten savrulmaya maruz kalmış veya iman bakımından zayıf olan din kardeşlerine de hakkı ve sabrı tavsiye eder. Bunun en güzel örneği Yüce Allah'ın Uhud harbindeki yenilgiyle sarsılan Müslümanlara yönelik hatırlatmasıdır: *“Eğer siz Uhud'da bir yara aldıysanız bilin ki, o topluluk da benzer bir yara almıştı. Gerçek müminleri ortaya çıkarmak ve sizden şahitler edinmek için biz günleri insanlar arasında böylece döndürüp duruyoruz. Allah zalimleri sevmez”* (Âl-i İmran 3/140). Sonuçta Müslümanlar bu yenilgiden iman ve eylem bakımından güçlenerek çıkmışlar, münafıklar kaçmışlar, Yahudiler ve müşrikler ise Müslümanların yenilgisine sevinmişlerdir.

Koronavirüs olayında ise sabır ve sebat gösteren inananların yanında isyan edenler, bunu fırsata çevirmeye çalışanlar ve inançsızlıklarına gerekçe üretme peşinde olanlar her platformda görülmektedir. İnananların bir kısmı ‘acaba bu olay kıyamet alameti mi?’ diye aşırı endişeye düşmekte ve bunu Allah'ın bir imtihanı olarak görüp ibadetini, zikrini ve fikrini artırmakta,

Cuma ve cemaatle namaza gidememenin üzüntüsüyle ev ortamında aile içinde cemaati yaşatmaya çalışmaktadırlar.

Bu tür olayların bazı insanlar üzerinde bir umut kırılması meydana getirdiği de gözden ırak tutulmamalıdır. Onlara yönelik moral yükseltici ve umut artırıcı dinî ve psikolojik çalışmaların yoğunlaştırılması elzem görülmektedir. Kur'an'da zikredilen “*Sabredenleri müjdele!*” (Bakara 2/155), “*Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin!*” (Zümer 39/53) hatırlatmalarını bu dönemde yaşayarak ve içtenlikle insanlara hatırlatmak gerekmektedir.

Sonuç olarak olaylar karşısında sabır ve metanet ortaya koyanlar kazanır, aksi tutum içine girenler kaybeder. Öyleyse zahir imkânlar ve şartlar çerçevesinde ilahî beyana aykırı düşmeyecek şekilde irade, çaba ve kararlılık ortaya koyduktan sonra “*Niyet edip karar verdin mi artık Allah'a tevekkül et*” (Âl-i İmran 3/159) ayeti gereği, sonucu her şeyin yaratıcısı olan Allah'a havale etmeliyiz. Zaten bu dünyadaki bütün imtihanımız sabır ve şükür noktasından olmaktadır. Salgın hastalık karşısında şükretmek sözle değil, hazırlıklı olmak, korunmak, imkânımız ölçüsünde çevremizi kollamaktır; sabretmek ise, idareci ve uzman tavsiyelerine uymak, hastalığa maruz kaldığımızda kimseye bulaştırmadan isyan etmeksizin sakin ve kararlı bir şekilde tedavi imkanlarına baş vurmaktır.

11. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıkların Çokça Konuşulduğu Şu Günlerde Ortaya Atılan Çeşitli Kehanetler ve Rüyalarla İlgili Neler Söyleyebiliriz?

Koronavirüsün gündeme gelmesiyle birlikte sanal âlemde bazı kimselerin çeşitli kehanetlere dair paylaşımlarda bulundukları görüldüğünden burada ele aldığımız konu çerçevesinde meseleye nasıl bakmamız gerektiğini ortaya koymakta fayda vardır.

Kehanet, bazı işaretlerin yorumuyla ileride meydana gelecek olayları önceden görme ya da haber verme, gizli veya esraren giz bilgiyi ortaya çıkarma işi yahut sanatı, kâhin ise bu işi yapan kişidir.

İnsanoğlunun görünmeyen ve bilinmeyeni merak etmesi, geçmişteki bilinmezlerden çok geleceğin kendisine neler hazırladığını bilme arzusu onu birtakım şeyler yapmaya sevk etmiş, tarih boyunca bunun için çeşitli yolları denemiştir. İlâhî vahiy ve bilimsel tahminler dışında gelecekte haber vermek ve bilinmeyeni anlamak için insanlar, ya bazı yetenekler vasıtasıyla ve birtakım varlıklarla irtibat kurma yoluyla veya bazı eşya ve davranışların yorumlanmasıyla bilgi edinmeyi denemişlerdir.

Tevhid ilkesine aykırılığı sebebiyle İslâm dininde kehanet şiddetle yasaklanmıştır. Kur'an'da gayb bilgisinin sadece Allah'a ait olduğu (Yûnus 10/20; Neml 27/65), cinlerin gaybı bilmeyip (Sebe' 34/14) yaldızlı sözlerle birbirlerini aldattıkları (En'âm 6/112) haber verilmek suretiyle kâhinlerin bilgi kaynaklarının güvenilir olmadığına işaret edilmiştir. Aynı şekilde hadislerde de kehanet ve bilgi için kâhinlere başvurmak kesinlikle yasaklanmıştır. (Ebû Dâvûd, Tıb, 21; Tirmizî, Tahâret, 102; Bk. İlyas Çelebi, "Kâhin", DİA)

Kehanet yukarıda görüldüğü gibi daha çok ilahi dinlerin etkilerinin zayıfladığı dönemlerde güç kazanan bir olgu ve olaydır. Kâhinler de insanların en çok merakların arttığı musibet, felaket

ve tamahkârlık zamanlarında çoğu zaman istismar etmek üzere ortaya çıkmış sahte gelecek tasarımcılarıdır. Bunlar genellikle kendilerinde gizli güç olduğunu veya gizli güçlerle irtibatlı bulunduklarını iddia ederler. Bu iddiaları somut delil ve belgeyle yanlışlamak ve doğrulamak söz konusu olamadığı için saf, cahil ve tamahkâr insanları da kolaylıkla kandırabilmektedirler.

İnsanlar başlarına bir felaket veya musibet geldiğinde doğal olarak onun kaynağını, etki boyutunu ve ne zaman geçeceğini merak ederler. Tıbbın gelişmediği, bilgi ve tecrübenin yeterli olmadığı aksine cehaletin yaygın olduğu zamanlarda insanlar, gelecekte haber verdiğine inandıkları kişilerin her söylediğine inanma eğilimine girerler. Özellikle somut veri ve delillerle yanlışlanamaması, bazıları tarafından inandırıcılığının delili olarak kullanılmaktadır. Aldatma ve aldanma da tam bu noktadan başlamaktadır.

Koronavirüs salgınında da çok fazla bilinmeyen olunca yani hem kaynağı, hem etki alanı hem de ne zaman sonlanacağı kestirilemediğinden birçok insan bu konuda üretilen kehanetlere ve komplo teorilerine itibar eder hale gelmiştir. Bu afetlerin ve salgınların geçmişteki örneklerinden yola çıktığımızda, bugün üretilen kehanet ve komplo teorilerinin geçmişte olduğu gibi boşa çıkacağını söylemek mümkündür. Bütün ilahi dinlerin –bozulmuş halde olanları dâhil- kehanetlere olumsuz yaklaşması bunların sahte olduğunun tarihi ve beşeri delilidir. Söylediklerinin bazılarının tutması da onların tahminde bulunduklarının göstergesidir. Bugün gelişen gelecek tasarımcılığı ile devletlerin ve şirketlerin gelecek planlaması da bir nevi tahmindir ve çoğu zaman da yüksek oranlı tutma durumu söz konusudur. Bu yönlerine bakarak hiç kimse bunlara kehanet ve komplo dememektedir.

Sonuç olarak biz Müslümanlara düşen, kehanet ve komplo teorileri peşinde koşmak değil, Allah'ın evrene koyduğu âdetullah/

ilahî yasalar çerçevesinde meseleyi anlamaya çalışmak, onlara göre önlemler almak ve yaşamaktır. Yüce Allah'ın Bakara Suresinde bizlerin açlık, korku, can ve mal eksilmesi ile imtihan edileceğini bildirdikten sonra sabredenlerin kazanacağını müjdelemesi ile Hz. Peygamber'in sara hastalığından şikâyet eden sahabeden bir hanımı sabra davet etmesi ve sabrının sonunda cennet müjdesi vermesi bu konuda bize örnek teşkil etmelidir. Burada sabır âdetullahıya riayet ve o çerçevede yaşamaktır. Çünkü mümin iki şeyle cenneti kazanır: İyilik ve refah zamanında şükür; kötülük ve musibet zamanında ise sabır.

Yine koronavirüs günlerinde sanal âlemde bazı kimselerin rüyalarında Hz. Peygamber'i gördüğü ve tedavi amacıyla çeşitli gıdaların tüketilmesini söylediği iddiaları hızla yayılmıştır. Bu nedenle burada bu konunun da kısaca değerlendirilmesinde yarar görülmüştür.

Rüya, uyku halinde bazı harici etkenler sonucunda ruhi ve zihinsel dünyamızda ortaya çıkan sübjektif görüntülerdir. Bundan dolayı, rüyaların bağlayıcılığı söz konusu değildir. Rüyalardan Kur'an ve Sünnete aykırı olanların hiçbir değeri olmadığı gibi, aykırı olmayanların da bağlayıcı bir değeri bulunmamaktadır.

Hız. Peygamber'in rüyada görölmesine gelince ilim geleneğimizde tercih edilen görüşe göre Hız. Peygamber rüyada ancak aslî şemâilî yani kendi gerçek dış görünüş ve özellikleriyle görölabilir. Bu yüzden aslî suretini görmemiş bir kimsenin "O'nu rüyamda gördüm" dediğine itibar edilmez. Hız. Peygamber'in *"Bir kimse beni rüyasında görmüşse uyanırken görmüş gibidir. Zira şeytan benim gibi görünemez."* (Buhârî, Ta'bir, 10) hadîsi hakkında İbn Sîrîn "Hız. Peygamber'i gerçek suretinde görmüşse, geçerlidir" demiştir. Nitekim İbn Sîrîn bir şahsın kendisine Hız. Peygamber'i rüyasında gördüğünü söylemesi üzerine, gördüğünü anlattırmış, bildiğine uymadığını gördüğünde, o kişinin Hız. Peygamber'i rüyasında görmediğini söylemiştir (Aynî, Umduetü'l-kâfî,

Beyrut ts. Daru İhyau't-Turasi'l-Arabî, XXIV, 140.). Dolayısıyla Hz. Peygamber'i hayatta görmemiş ve O'nun gerçek suret ve şemâilini bilmeyen kişinin rüyada Hz. Peygamber'i gördüğünü iddia etmesi bir gerçeğe tekabül etmez. Bu durumda Hz. Peygamber'i rüyasında görmek ancak onu gerçek hayatta görmüş olan sahabeler veya O'nun şekil ve şemâilini tam anlamıyla bilenler için söz konusu olabilir. *“Beni rüyasında gören gerçekten görmüş demektir, çünkü şeytan benim suretime giremez”* (Buhârî, İlim, 38; Ta'bir, 10) hadisi ancak O'nu gerçek hayatta gören veya şemâilini tam olarak bilen kişiler için söz konusudur.

Öte yandan Peygamberimiz (s.a.s.) bütün açıklama ve uygulamalarını hayattayken ortaya koymuştur. O'nun sünnet-i seniyyesi olarak adlandırılan bu uygulama ve açıklamaları, sahabeden başlamak üzere nesilden nesle aktarılarak sağlam ve sağlıklı bir şekilde bize kadar ulaştırılmıştır. Bunun dışında Hz. Peygamber'in rüyayla veya başka bir yolla açıklamada bulunması veya talimat vermesi söz konusu değildir. Nitekim hadîs âlimleri de ancak Hz. Peygamber'in hayattayken söylediği sözlerin hadîs kabul edilebileceği, bunun sıhhatinin de senet yoluyla tespit edilebileceği; keşif ve keramet gibi birtakım yollarla asla hadîsin sıhhatinin tespit edilemeyeceği kanaatini ortaya koymuşlardır. Yüce Allah, Peygamberimizin diliyle bize gönderdiği şeriatı tamamlamıştır. *“Bugün size dininizi tamamladım”* (Mâide 5/3) ayeti de buna delildir. Peygamberimizin vefatı sonrasında rüyada görülüp söylediği bir sözün veya yaptığı bir işin bize delil olacağına dair bir hüccet bulunmamaktadır.” (Şevkanî, İrşâdü'l-fühûl, Riyad 2000, II, 1020-1021.)

12. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar İbadet Hayatımızı Nasıl Etkilemektedir?

İslam inancına göre ibadet, insanın yaratılış gayesidir. Yüce Rab-bimiz, “Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım” (Zariyat 51/56), “De ki: Duanız/ibadetiniz olmasa Rabbim size ne diye değer versin?!” (Furkan 25/77) buyurmaktadır. Evren-de bulunan her varlığın bir ibadet ve tesbihi vardır, fakat biz insanların haricindeki varlıkların ibadet edişlerini anlayama-yız. İnsanlara gelince; Allah’ın kulu olmaları ve O’nun verdi-ği sayısız nimetlerden yararlanıyor olmaları sebebiyle aslında insan olan herkes ibadetle yükümlüdür ve Yüce Rabbimizin ibadetle ilgili emirlerinin muhatabıdır. Ancak Yüce Allah’ın “bana ibadet edin, rüku edin, secde edin, şükredin, sabah ak-şam beni zikredin, anın, hatırlayın, tesbih edin, namazı benim için ve beni anmak için kılın, kurbanı benim için kesin...” gibi emir ve hitaplarına iman ederek söz veren sadece müminler olmuştur. İman bir sözdür, bir sözleşmedir ve bir vaaddir. Dola-yısıyla ibadet, müminin Allah’a verdiği sözünü yerine getirme-sidir. Allah baki ve ebedî, nimetler de devamlı olduğuna göre ibadet de müminin hayatında ruhunu Allah’a teslim edinceye kadar devam eder. Mümin bu iklimde yaşadıkça mutlu, huzur-lu, umutlu, verimli, başarılı ve moralli olur.

Aslında Allah için, O’nun rızasını kazanmak adına yapılan her eylem geniş manada ibadet hükmündedir. Ancak yine de Yüce Rabbimiz bize Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) vasıtasıyla özel birtakım ibadet şekilleri öğretmiştir. Bunların bir kısmı tek ba-şına bir kısmı ise cemaat halinde yapılmalıdır. Yalnız başımı-za yapmakla yükümlü olduğumuz ibadetleri ölümün dışında kesintiye uğratacak hiçbir sebep yoktur. Zira bütün şartlar or-tadan kaldırılrsa da can bedende olduğu sürece mümin diliyle ve kalbiyle dua eder, dua ibadetin özüdür. Bütün ibadetler öz-lerinde dua olması sebebiyle değer kazanırlar.

İçinde bulunduğumuz koronavirüs salgınının ve karantinaların yaşandığı şu zor günlerde, hastalığın yayılma riskine karşı camiler geçici bir süreyle kapanmış, cemaatle kılınan namazlara ve Cuma namazlarına ara verilmiştir. Bu süreçte bireysel ibadetlerimiz için bir engel olmadığı gibi, evlerimizde namazlarımızı ailemizle birlikte kılarak cemaatle namaz hasretimizi bir nebze dindirebiliriz. Yoğun çalışma temposundan yeterince fırsat bulamadığımız oruç vb. nafil ibadetleri yerine getirebilir, içinde bulunduğumuz üç ayları bol Kur'an okuyarak, manasına nüfuz ederek, günlük zikir ve tesbihatımızı artırarak değerlendirebiliriz. Bu süreci yoğunlaştırılmış bir ibadet hayatı haline getirebiliriz.

Salgın veya başka bir hastalığa yakalanan kişi, bu süreçte de gücü nispetinde ibadetlerini yerine getirmeye çalışmalıdır. Rahatsızlığı nedeniyle gücünün yetmediği durumlarda ise kendisine verilen alternatiflerden ve ruhsatlardan yararlanmalıdır. İnanan kişi bilmelidir ki, hastalık nedeniyle yapamadığı veya eksik bıraktığı ibadetler iyi niyetli olması halinde Allah tarafından tamamlanacaktır. Bu vaad Allah Resulü'nün şu ifadesinde açık bir şekilde ifade edilir: *“Bir kul salih amel işlemeye devam ederken, hastalık veya yolculuk gibi bir engel onu bundan alıko-yorsa, sağlıklı ve mukim iken işlediği salih amel gibi kendisine sevap yazılır.”* (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 1).

13. Koronavirüs vb. Salgın Hastalıklar Sonucunda Ölenler Hükmen Şehit Sayılırlar mı?

Hız. Peygamber'in bazı hadislerinde Allah yolunda savaşırken ölenlerin dışında da şehit sayılacak kişiler bulunduğı belirtilir. Bunların arasında veba, kolera gibi bulaşıcı yaygın hastalıklar sebebiyle ölenler de zikredilir. (Buhârî, Cihâd, 30; Müslim, İmâre, 164-165)

Fıkıh bilginleri de Hız. Peygamber'in şehitlerle ilgili söz, fiil ve uygulamalarını değerlendirek şehitleri genellikle hem dünya hem ahiret hükümleri bakımından şehit, sadece dünya hükümleri bakımından şehit ve sadece ahiret hükümleri bakımından şehit olmak üzere üç kısma ayırmışlardır. Veba, kolera, sıtma gibi yaygın ve önlenmesi zor hastalıklar sebebiyle ölen kimse-ler sadece ahiret hükümleri bakımından şehit kabul edilmiş-se de bu gruba giren şehitler diğer Müslüman ölümler gibi mu-amele görür.

EKLER: DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULUNUN KORONAVİRÜS SALGINI SÜRECİNDEKİ KARAR VE FETVALARI

EK 1: Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) Salgını Sebebiyle Cuma Namazı ile Vakit Namazlarının Cemaatle Kılınmasına Ara Verilmesi

KARAR:

Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel bir salgın olarak ilan edilen, henüz tedavisi bulunamayan ve bu nedenle binlerce kişinin ölümüne sebep olan Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) salgını sebebiyle Cuma namazının yanı sıra vakit namazlarının da cemaatle kılınması hususu yetkili mercilerin verdiği bilgiler çerçevesinde ele alındı. Buna göre:

- *Yeni tip koronavirüs, bulunduğu ortamda insandan insana hızlı bir şekilde yayılarak çok kısa sürede salgın haline gelmekte;*
- *Virüs ilk bulaştığı anda fark edilemediğinden hastalığı taşıyan kişiler, aynı ortamda bulunan diğer insanlar için büyük bir tehlike oluşturmakta;*
- *İnsanların toplu halde bulundukları mekânlar, söz konusu virüsün yayılması için oldukça uygun bir ortam oluşturup hastalığın salgın hale gelmesinde yüksek risk taşımaktadır.*

Ülkemizde vaka sayısının artmaya başlamasıyla birlikte, kamu otoritesi tarafından, tedbir olarak insanların bir araya geldiği organizasyonlar iptal edilmiş ve toplu olarak bulunulan birçok mekânın da kapatılmasına karar verilmiştir. Yaşanan bu olağanüstü durum dikkate alındığında câmi ve mescitlerde,

namazların cemaatle kılınmaya devam edilmesi halinde virüsün yayılma riskinin artabileceği anlaşılmaktadır.

Bu itibarla temel gayelerinden biri de insan hayatını korumak olan İslam dini, insanların hayatını riske atacak uygulamalara asla cevaz vermez. Nitekim Peygamber Efendimiz; *“Bir yerde veba hastalığı çıktığını duyarsanız oraya girmeyin, bulunduğunuz yerde veba hastalığı çıkarsa o bölgeden de ayrılmayınız”* buyurarak karantina uygulamasına dikkat çekmiş; *“Bulaşıcı hastalık taşıyan kişi, sağlam kişinin yanına gitmesin”* buyurarak salgın hastalıklara karşı tedbirli olmanın gereğini vurgulamıştır. Dolayısıyla hastalığın yayılma tehlikesi ortadan kalkıncaya kadar Cuma namazı başta olmak üzere cami ve mescitlerde cemaatle namaza ara verilmesi gerekli hale gelmiştir. Bu süreçte Cuma namazı yerine münferiden öğle namazlarının kılınması, İslam'ın şîârı olan ezanların okunmaya devam edilmesi ve gerekli tedbirler alınarak camilerin münferiden namaz kılmak isteyenler için açık bulundurulmasının uygun olacağına karar verilmiştir.

GEREKÇE:

İslam dini insanın huzur ve güven içerisinde yaşayıp kulluğunun gereklerini yerine getirebilmesi için uyulması gereken temel ilkeler koymuştur. İslam âlimleri de bu doğrultuda can, din, nesil, akıl ve mal şeklinde sıralanan (zaruriyyâtı hamse) beş değerlin korunmasını insan ve toplum için hayati derecede vazgeçilmez görmüşlerdir.

Dini koruma ilkesi, dinin emir ve yasaklarına uyulmasını gerektirirken; canın korunması ilkesi öncelikli olarak hayat hakkının dokunulmazlığını ve hayatı sonlandıracak tehlikelerin bertaraf edilmesini gerektirmektedir. Buna göre Müslüman, bir taraftan kulluğunun gereklerini (ibadet) yerine getirmekle yükümlüyken diğer taraftan da gerek kendisinin gerekse başkasının hayatını

korumak için tedbirler almakla sorumlu tutulmuştur. Bilindiği üzere bir kısım ibadetlerin ifasında da sağlıklı olmak temel şart olarak görülmüştür.

Dinimiz, insan hayatının dokunulmazlığını koruma altına almış ve buna zarar verecek unsurların ortadan kaldırılmasını emretmiştir. Sağlığın korunması için önleyici tedbirlere başvurulması ve hastalandıktan sonra da tedavi olunmasının gerekliliği de bu esas üzerine bina edilmiştir. Her hastalığın mutlaka şifasının da yaratıldığını bildiren (Buhârî Tıp, 1; Müslim, Selâm 26/69) Hz. Peygamber (s.a.s.) ayrıca *“Tedavi olun ey Allah’ın kulları!”* (İbn Mâce, Tıp, 1) buyurarak tedavinin önemine de dikkat çekmiştir. Buna göre, öncelikle sağlıklı yaşamak ve hastalıklara zemin hazırlamamak için önleyici tedbirlere başvurulmalı, hastalanınca da tedavi olunmalıdır.

Bunun yanında gerek birey gerekse toplum olarak sağlık risklerine karşı dikkatli olunması ve özellikle de bulaşıcı hastalıklara karşı gereken tedbirlerin alınması da dinimizin bir gereğidir. Nitekim Allah Resülü (s.a.s.), bu bağlamda bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engelleme amacına matuf olarak *“Bir yerde salgın hastalık çıktığını duyarsanız oraya girmeyin, bulunduğunuz yerde salgın hastalık çıkarsa o bölgeden de ayrılmayınız”* buyurarak (Buhârî, Tıp 30; Müslim, Selâm 32/92-96.) karantina uygulamasına dikkat çekmiştir. Bir diğer hadis-i şerifinde de *“Bulaşıcı hastalık taşıyanın sağlamla aynı ortamda bulunmasını engelleyiniz”* (Buhârî, Tıp, 53) buyurarak salgın hastalığa karşı tedbirli ve ihtiyatlı bir yol takip edilmesini vurgulamıştır. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bu hassasiyeti onun eylemlerine de yansımıştır. Nitekim kendisine bağlılıklarını bildirmek üzere gelen bir heyet içerisinde bulaşıcı hastalığı olan bir kimsenin bulunduğunu öğrenince onunla musafaha etmeyip *“Biz senin biatini kabul ettik, evine dönebilirsin”* (Müslim, Selâm, 36/126) şeklinde mukabelede bulunarak bulaşıcı hastalığa maruz kalanlarla yakın temastan uzak durmuştur.

Hiz. Peygamber’de (s.a.s.) görülen bu duyarlılık Sahabe uygulamasına da yansımıştır. Nitekim Hiz. Ömer (r.a.) Şam’a giderken orada salgın hastalık bulunduğunu haber alınca yaptığı istişareler sonucunda tedbir amacıyla geri dönmeye karar vermiştir. Bunun üzerine kendisine “*Allâh’ın kaderinden mi kaçırıyorsunuz?*” diye soranlara “*Evet, Allâh’ın kaderinden, yine Allâh’ın kaderine kaçırıyoruz.*” (Buhârî, Tıp, 30; Müslim, Selâm 32/98) cevabını vererek Allah’ın kudretinin her şeyi kuşattığını vurgulayıp insana düşenin tedbir almak olduğuna işaret etmiştir. Aynı şekilde sahâbî Amr b. Âs’ın da bu minvalde bir uygulama yaptığı, Hiz. Ömer’in de bunu onayladığı kaynaklarda yer almaktadır (İbn Kesîr, el-Bidâye ve’n-Nihâye, VII, 79).

Konuyla ilgili olarak “Daha büyük zararı önlemek için küçük zarar tahammül edilir” kaidesi ile ölüm riski taşıyan salgına nispetle cemaatle namaza bir süre ara vermenin uygun olacağı sonucuna varılabilir. Bu bağlamda salgın hastalığından daha hafif sayılabilecek olan şiddetli yağmur durumunda da cemaatle namaza ara verme uygulamaları söz konusu olmuştur. Nitekim Abdullah b. Abbas, yağmurlu bir günde müezzine “Namazlarınızı evlerinizde kılın!” ilanını yapmasını emretmiştir. Bu uygulama insanlar tarafından yadırganır gibi olunca “Bunu benden daha hayırlı olan Rasûlullah (s.a.s.) yaptı...” cevabını vermiştir. (bkz. Buhârî, Cuma, 14) Bu hadisten olağanüstü durumlarda cemaatle namaza ara verilebileceği anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda, sağlık otoritelerince “küresel salgın” olarak ilan edilen bir hastalık zuhur edince hem kişi hem toplum sağlığını tehlikeye maruz bırakmamak ve bu yolla İslam’ın vazgeçilemez değerinde gördüğü “hayatı korumak” ilkesini gerçekleştirmek amacıyla söz konusu salgın geçinceye kadar cemaatle namaza ve Cuma namazlarına katılmayı ertelemek kaçınılmaz olacaktır. Zira toplu halde eda edilen bu ibadetlere katılmak için sağlıklı olmanın yanında başkasının sağlığını da tehlikeye atmama dinimizde temel bir duyarlılık olarak kabul edilmiştir (Buhârî,

Ezan, 160; Müslim, Mesâcid, 17/68-77; Ebû Davud, Salât, 217). Hz. Peygamberin (s.a.s.) “İslâm’da zarar vermek de zarara zararlar karşılık vermek de yoktur” (Muvatta, Akdiye, 31; Müsned, I, 313; İbn Mâce, Ahkâm, 17) buyruğu da bunu gerektirmektedir.

Bulaşıcı hastalık tehlikesinin bütün bir toplumu ve hatta insanlığı tehdit eden küresel bir boyut kazanması durumunda kamu otoritesinin toplu alanlarda bulunmayı ve toplu faaliyet yapmayı yasaklama yetkisi yanında toplu ibadet yapmayı da geçici olarak erteleme yetkisi vardır. İslam’ın “*Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın!*” (Bakara 2/195); “*Kendinizi öldürmeyin!*” (Nisâ 4/29) buyrukları doğrultusunda, yetkili mercilerin bu kararına uymak gerekir.

Ek 2: Salgın Hastalık Durumunda Cenaze Namazı ve Defin İşlemlerinin Dini Hükmü Nedir?

Müslümanların, vefat eden din kardeşlerine karşı yerine getirmeleri gereken dini vecibelerinin başında cenazelerinin yıkanması, kefenlenmesi ve namazlarının kılınması gelmektedir. Yıkanıp kefenlendikten sonra cenaze namazının kılınması farz-ı kifayedir. Bu görev bazı Müslümanlar tarafından yerine getirildiği takdirde diğerleri sorumluluktan kurtulur. Cenaze namazının kılınması için belirli bir vakit yoktur. Hazırlanmış olan bir cenazenin bekletilmeden namazının kılınıp defnedilmesi esastır.

Salgın hastalık riskinin bulunduğu durumlarda cenaze namazının, olabildiğince az sayıda kişiyle ve bekletmeden kılınması tercih edilmelidir. Ayrıca hastalığın bulaşmaması için gerekli tedbirler alınmalı, bu bağlamda cenaze namazına iştirak edenler arasında yeterince mesafe bırakılmalıdır. Bu durumda birden fazla cenaze varsa hepsi için tek bir namaz kılınması yerlidir. Hastalığı bulaştırma riski sebebiyle yetkililerce hemen

defnedilmiş olan cenazenin namazı daha sonra kabri başında birkaç kişiyle kılınabilir.

Hastalığın bulaşma riskine karşı uzmanların tavsiyeleri doğrultusunda gerekli koruyucu tedbirler alındıktan sonra cenazenin usulüne uygun bir şekilde yıkanıp kefenlenmesi ve defnedilmesi gerekir. Alınacak bütün bu tedbirlere rağmen cenaze yıkandığı ve usulünce kefenlendiği takdirde bu hastalığın başkalarına da sirayet etme tehlikesi varsa:

1. Uzaktan cenaze üzerine su tutularak veya serpilerek yıkama işlemi gerçekleştirilir.
2. Bu uygulamanın da riskli olduğu durumlarda yetkililerin de talimatlarına uyularak koruyucu kıyafetlerle cenazeye teyemmüm aldırılır.
3. Cenazeye teyemmüm yaptırılmasının da hastalığın bulaşması açısından riskli olduğu hallerde zaruret sebebiyle teyemmüm de terkedilir ve o haliyle namazı kılınarak defni sağlanır.

Cenazelerin, geleneksel yöntemle açılan kabre kefenle defnedilmesinin de riskli olduğu durumlarda, ceset torbası veya ta-butla defnedilmesi de caizdir.

Zarureten kaynaklanan bütün bu uygulamalarda Müslüman kardeşimize karşı son dini vazifemizi yaptığımız bilinci ile hareket edilmelidir.

Ek 3: Cuma Namazlarının Evde Kılınması ve Başka Yerde Kılınan Cuma Namazına Televizyon ya da İnternet Aracılığıyla Uyulması

KARAR

İslam'ın şiarlarından sayılan Cuma namazı, cemaatle camide veya açık alanda kılınması gereken temel bir ibadettir. Bu namazın, özel hanelerde kılınması caiz değildir. Evlerde kılınan bir namaz Cuma namazı olarak geçerlilik kazanmaz.

Cuma namazı da dâhil olmak üzere cemaatle kılınan namazlarda imam ile ona uyanların hakikaten veya hükmen aynı mekânda bulunması şart olduğundan televizyon, internet vb. araçlarla yayınlanan namazlara başka yerlerden uyulması da caiz değildir. Bu sebeple imamın namaz kıldırıldığı mekânın hakikaten ya da hükmen dışında olan başka bir mahalde bulunan bir kimsenin o imama uyarak namaz kılması durumunda bu namaz geçerli olmaz.

GEREKÇE

Cuma namazı, akıl sağlığı yerinde ve ergenlik çağına erişmiş sağlıklı, hür ve mukim (misafir olmayan) erkeklere farz olan bir ibadettir. Bu namaz aynı zamanda İslam'ın şiarlarından yani saygı gösterilmesi ve korunması gereken belli ibadet, işaret ve sembollerinden biridir. Yüce Allah, *“Ey inananlar! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında, alışverişi bırakıp hemen Allah'ı anmaya koşun. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz.”* buyurmaktadır (Cuma, 62/9-10).

Bütün ibadetlerde olduğu gibi İslam dininin temel ibadetlerinden biri olan Cuma namazı da Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından uygulanıp öğretildiği biçimiyle eda edilir. Çünkü ibadetler gerek

şartları ve rükünleri gerek eda ediliş şekilleri açısından aklın alanına girmeyen, hikmetleri hakkında bazı yorumlar yapılabilsede de içerik ve gerekçeleri akıl ile tam olarak kavranamayan (taabbüdü) hükümlerdir.

Bu bağlamda yukarıdaki ayetin nüzulünden ve Hz. Peygamber'in kıldırıldığı ilk Cuma namazından itibaren bu önemli dinî şiarla ilgili olarak şu noktaların öne çıktığı görülmektedir:

1. Yukarıda meâli verilen ayet-i kerimede bütün müminlere hitaben Cuma namazı için çağırılmaktan ve işi-gücü bırakıp çağrının yapıldığı yere sür'atle gidip Allah'ı anmaktan bahsedilmektedir ki, bu, söz konusu namazın evin dışında ve herkesin gelebileceği bir yerde kılınacağı anlamına gelmektedir.

2. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu namazı her zaman bir namazgâhta veya bir mescitte kıldırmıştır. Ondan sonraki sahabe-i kiram döneminde ve günümüze gelinceye kadar bütün tarih boyunca da camilerde ve namazgâhlarda kılınagelmıştır. (bkz. Şevkânî, Neylû'l-evtâr, Kahire 1993, III, 269-277).

3. Gerek Kur'ân-ı Kerim'de gerek Hz. Peygamber'in sünnetinde diğer farz namazlarla ilgili olarak belli bir çağrıyı duyup hemen ona icabet etmekten bahsedilmemiş, aksine vakti girdiğinde kılınması gerektiği söylenilmekle yetinilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber “*Yeryüzü benim için mescid ve temiz kılındı. Onun için ümmetimden birine namaz vakti nerede gelirse hemen oracıkta namazını kılversin!*” (Buhârî, Teyemmüm, 1; Müslim, Mesâcid, 5) buyurarak beş vakit namazın her yerde kılınabileceğini açıkça ifade etmiştir. Fakat Cuma namazı böyle değildir. Bu, bir ezana/çağrıya bağlı olarak orada bulunup kendisine bu namazı kılmanın farz olduğu herkesin katılımıyla bir yerde ve topluca eda edilen bir namazdır.

4. Birçok hadis-i şerifte “Cumaya gitmekten”, “Cumaya iştirak etmek için evinden çıkmaktan”, “cemaate katılmaktan”, “Cuma günü olduğu zaman mescidin kapısı yanında melek-

lerin durup, gelenleri öncelik sırasıyla yazmalarından", Cuma namazı için mescide girildiğinde "tahiyyetü'l-mescid namazı kılmaktan", Cuma için çıkılacağına "güzel elbiseler giymekten", "güzel kokular sürmekten", "mescide erken gitmekten" bahsedilmektedir ki, bunların her biri bu sembol ibadetin evde değil herkese açık olan bir mekânda yani musallâ/namazgâh veya camide eda edileceğini göstermektedir.

Bu hükmü içeren hadis-i şeriflerden bir kısmı şöyledir:

"Cuma günü olduğu zaman mescidin kapısı yanında melekler durur, gelenleri öncelik sırasıyla yazarlar. Erken gelenin konumu bir deve kurban eden kimse gibidir. Ondan sonraki bir sığır kurban eden gibi; ondan sonraki bir koç kurban eden gibi; ondan sonraki bir tavuk sonraki de bir yumurta tasadduk eden; gibidir. İmam hutbeye çıkınca melekler sayfaları kapatıp zikri dinlerler." (Buhârî, Cuma, 31; Müslim, Cuma, 10, 24).

"Bir kimse Cuma günü yıkanıp elinden geldiğince temizlenir, evinde bulunan kremden veya kokudan sürünür, sonra evinden çıkıp cemaate katılır ve camide yan yana oturan iki kimsenin arasını yarmaz, omzuna basmaz daha sonra ona takdir olunduğu kadar namaz kılar, sonra da imam hutbeye başlayınca namaz sonuna kadar sükût ederse, kuşku yok ki, o Cuma ile öteki Cuma arasındaki günahları bağışlanır." (Buhârî, Cuma, 6; Ebû Dâvûd, Taharet, 343; İbn Mâce, İkâmetu's-Salât, 83).

5. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) *"Cuma namazına gitmek ergenlik çağına ulaşan her kimseye farzdır"* (Ebû Dâvûd, Taharet, 342; Nesâî, Cuma, 3) buyurup ardından *"Ancak köle, kadın, çocuk ve hasta bundan müstesnadır"* demesi (Ebû Dâvûd, Tefrî Ebvâbi'l-Cum'a, 9; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübra, No: 5578), bu ibadetin ev dışında yine umumi bir mekânda eda edileceğine ve evde bulunan kadın, çocuk, hizmetçi ve hastalara farz olmadığına delalet etmektedir.

6. Cuma namazı tarih boyunca hep camilerde veya musalla-

larda kılınmış, bütün mezhepleriyle İslam âlimlerinin baskın çoğunluğu bu hüküm üzerinde ittifak etmiştir. Bir başka ifadeyle İslam âlimleri Hz. Peygamber ve sahabe uygulamasından hareketle Cuma namazının, cemaatle ve herkese açık bir mekânda kılınması gerektiği sonucunu çıkarmışlardır (Serahsî, el-Mebsût, İstanbul 1983, II, 23; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Kahire 2004, I, 167 vd.; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, Beyrut 1992, II, 136-140; 151-152).

7. Tarih boyunca zaman zaman baş gösteren veba vb. bulaşıcı hastalıkların yaygın olduğu ve adeta pandemik bir boyut kazandığı dönemlerde karantina uygulamaları sebebiyle sokaklar boşalmış ve camilerde cemaatle namaz kılınamaz duruma geldiğinde fakihler evlerde Cuma namazı kılınabileceği fetvası vermemişlerdir. Mesela Hicretin 18. yılında Şam-Filistin bölgesinde Amvâs vebası denen bulaşıcı bir hastalık ortaya çıkmış ve içlerinde o bölgede görev yapmakta olan büyük sahabîlerin de bulunduğu yirmi beş bin kişinin vefat etmesine sebep olmuştur. İşte bu vefatlardan sonra oraya tayin edilen Amr b. el-Âs (r.a.) hastalık riski taşıyanları toplumdan uzaklaştırarak dağlarda karantina tedbirleri almış ama Cuma namazlarının tek tek evlerde kılınabileceğinden söz etmemiştir (Taberî, Tarih, Beyrut 1387, IV, 101; İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, Beyrut 1992, IV, 248). Aynı şekilde 827/1424 yılında Mekke-i Mükerrreme'yi de kuşatan salgında camiler cemaatsiz kalmış, imamlar görev yapamamış ama evlerde Cuma kılınması gündeme gelmemiştir (İbn Hacer, İnbâü'l-ğumr, Beyrut 1986, III, 326). 1812 yılında İstanbul'da baş gösteren ve binlerce kişinin ölümüne sebep olan veba salgınından sonra pek çok konuda Şeyhulislâm Mekkezâde Âsım Efendi'den (ö. 1262/1846) fetva alınmasına rağmen kılınamayan ya da karantina sebebiyle camide kılınmayan kişiler için evlerde Cuma kılınmasına dair bir fetva söz konusu olmamıştır ("Karantina", DİA, XXIV, 463-465). Zira Cuma namazının ancak genel mescidlerde veya bunun için belirlenmiş olan alanlarda herkesin iştirakiyle kılınması gerektiği yönündeki genel kanaat, zaten bunun gündeme gelmesine engel olmuştur (Cassas, Şerhu Muhtasari't-Tahâvî, Medine 2010, II, 134; Merğînânî,

el-Hidâye, Beyrut ts. (Dâru l-hyâi't-Türâsi'l-Arabî), I, 82; Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, Beyrut 1994, I, 543; Karâfi, ez-Zehîra, Beyrut 1994, II, 335; Sâvî, Haşiye ala's-Şerhi's-Sağir, Kahire ts. (Dâru'l-Meârif), I, 499-500).

8. Cuma namazı için gerekli olan asgari cemaat sayısında ihtilaf edilmekle birlikte (ki bu sayı Hanefilere göre imam dışında 3, Mâlikîlerde 12 ve Şâfiîler ile Hanbelîlerde 40 kişidir), bu sayının tamamının, kendilerine Cuma farz kılınan (Hanefilere göre en azından cemaate imamlık yapmaya elverişli) kişilerden oluşması gerektiği, aksi halde kılınan Cuma namazının geçerli olmayacağı hususunda ittifak bulunmaktadır (Mergînânî, el-Hidâye, I, 83; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 151; Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, I, 545-6; Sâvî, Haşiye ala's-Şerhi's-Sağir, I, 497). İslam âlimlerinin bu ortak kanaati de bu namazın ancak herkese açık olan camilerde kılınabileceği sonucunu vermektedir.

9. Cuma namazının farz kılınış hikmetlerinden biri de bir mahalde meskûn olan müminlerin haftada bir kez bir araya gelip birbirlerinden ve kendilerini ilgilendiren meselelerden haberdar olmalarını ve sorunlarına çözüm üretmelerini sağlamaktır. Bu bağlamda sadece Cuma kelimesinin manası ve hikmeti düşünüldüğünde bile bunun evde kılınmasının caiz ve mümkün olmayacağı anlaşılmış olur.

Bütün bu delil ve yaklaşımlar, İslam'ın somut toplumsal sembollerinden biri olan Cuma namazının evlerde kılınamayacağını, aksine genel çağrıya binaen herkesin katılabileceği camilerde veya musallalarda ya da açık alanlarda kılınması gerektiğini göstermektedir.

Cuma ve cemaatle namazın internet, televizyon vb. iletişim araçları ile başka bir mekândaki imama uyularak kılınması meselesine gelince; fakihlerin yine Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahabe-i kiram (r.a.) uygulamalarına dayanarak ulaştıkları ortak kabule göre cemaatle namaz kılınabilmesi için imam ile cemaatin aynı mekânda bulunmaları gerekir. Asr-ı saadetten

itibaren yerleşik uygulama bu yöndedir. Esasen “bir imama uyan cemaat” mefhumu da bunu yani mekân birlikteliğini ve birbirlerinden haberdar olmayı gerektirmektedir. Namazların cemaatle kılınmasının hikmeti, Müslümanların birbirleriyle görüşüp hallerinden haberdar olmalarını, bilgi alışverişinde bulunmalarını, aralarında sevgi ve yardımlaşmanın yerleşmesini ve ibadetlerini birliktelik ruhuyla ve severek yapmalarını sağlama amacına yöneliktir. Hz. Peygamber bu sebeplerle namazların cemaatle kılınmasını teşvik etmiş ve cemaate gitmek için atılacak her adımın mükâfatlandırılacağını bildirmiştir (Buhârî, Ezan, 30; Mesacid, 53; Ebû Dâvûd, Salat, 47, 49). Diğer taraftan “cemaatin” ancak iki kişinin yan yana gelmesiyle oluşabileceği de yine Hz. Peygamber tarafından beyan edilmiştir (Buhârî, Ezân, 35; Nesâî, İmâmet, 43-45). Nitekim o “*İnsanlar ilk safın sevabını bilselerdi, ön safta durabilmek için kura çekmekten başka yol bulamazlardı. Namazı ilk vaktinde kılmanın sevabını bilselerdi, bunun için yarışırlardı. Yatsı namazı ile sabah namazının faziletini bilselerdi, emekleyerek de olsa bu namazları cemaatle kılmaya gelirlerdi.*” (Buhârî, Ezan, 9, 32; Müslim, Salat, 129) buyurarak da cemaatin, ona katılan herkesin bir arada imamla birlikte bulunması suretiyle oluştuğuna işaret etmiştir. Şu hadis-i şerif de aynı gerçeğe vurgu yapmaktadır: “*Kişinin cemaat ile kıldığı namaz, evinde veya çarşıda kıldığı namazdan yirmi beş derece daha faziletlidir. Bu fazilet şu şekilde gerçekleşir: Biriniz güzelce abdest alırsınız namaz kılmak için camiye gelirse, camiye varıncaya kadar attığı her adım için bir sevap verilir ve bir günahı silinir. Camiye girdiği zaman namaz için beklediği sürece namaz kılıyormuş gibi sevap kazanır. Melekler bu kimseye dua ederler. Kimseye eziyet etmediği ve abdesti bozulmadığı sürece; ‘Allah’ım! Bu kulunu bağışla, ona merhamet et ve tövbesini kabul et’ diye dua ederler.*” (Ebû Dâvûd, Salât, 49).

İşte bu gerekçelerle, imamın namaz kıldıracağı mekân dışında bulunan bir kimse imama uymaya niyet ederek namazını kılsa bu namaz geçerli olmaz. Nitekim imam ile cemaat arasından

geçen bir nehir veya genişçe bir yol da İslam âlimlerince cemaatin imama uymasına engel sayılmıştır (İbn Nüceym, el-Bahr, Kahire 1311, I, 384; II, 127; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, Bulak 1310, I, 87). Buna göre internet, televizyon ve radyo aracılığı ile başka bir mekândaki imama uymaya niyet etmekle mekân birliği gerçekleşmiş olmayacağından ve “cemaat” mefhumu oluşmayacağından bu şekilde kılınan namaz geçerli değildir.

Sonuç olarak, ibadetler eda edilirken Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye'de belirtilen bütün kural ve uygulamalara riayet etmek gerekir. İbadetlerde ekleme ve çıkarmanın yanında şekil ve eda etme biçimlerini değiştirmek de doğru değildir.

EK 4: Hastalığa Yakalanma Açısından Risk Grubunda Bulunan Kişiler ve Ramazan Orucu

Ramazan orucunu tutmak, mükellef olan her Müslümanın yerine getirmesi gereken bir farzdır. Mazeretsiz olarak bu orucu terk etmek büyük günahlardandır.

Kur'ân-ı Kerim'de Ramazan orucunu tutmamayı mubah kılan mazeretlerden biri de hastalıktır. Bakara sûresinin 184. ayeti, hastalık halinde orucun ertelenip sağlığa kavuşulan diğer günlerde kaza edilebileceğine izin vermiş, artık hiç güç yetiremez hale gelinir ise tutulamayan oruçların fidyelerinin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. İslam âlimleri, tutulması halinde hasta olunması veya hastalığın artması yahut uzaması ihtimali varsa onun da bu kapsama dâhil olduğunu ve bu durumda orucun ertelenebileceğini söylemişlerdir (bk. Sahnûn, el-Müdevvene, I, 278-279; Şîrâzî, el-Mühezzeb, I, 328; İbn Kudâme, el-Kâfi, I, 433-434; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhâtâr, III, 404). Dolayısıyla oruç tutması hâlinde hasta olacağı doktor tarafından bildirilen kimse de hasta hükmündedir. Nitekim fakih sahabîlerden Abdullah b. Ömer (r.a.) gerek kendi sağlığı gerek bebeğinin sağlığı hususunda endişesi olan hamile kadınların oruç tutmayabileceklerini ifade etmiştir (Muvatta, Sıyam, 52).

İSLAM'IN SALGIN HASTALIKLARA BAKIŞI

Buna göre oruç tuttuğu takdirde salgın hastalıklara maruz kalma ihtimalinin yüksek olduğu doktoru tarafından belirtilen kişi, Ramazan orucunu daha sonra tutmak üzere kazaya bırakabilir. Zira Yüce Allah (c.c.) oruç ayetlerinin devamında “*Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez.*” (Bakara 2/185) buyurmuş, bir başka ayette de kişilerin güçleri nispetinde sorumlu tutulacağını beyan etmiştir (Bakara 2/286).

